

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISSN:1300-9702 e-ISSN: 2149-3243

İttihat ve Terakkinin “Sine Qua Non”u: Bâbîâli Baskını

The “Sine Qua Non” of Union and Progress and the Bâbîâli Raid

Hasan Ali POLAT¹

¹ Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Konya, halipolat@selcuk.edu.tr, orcid.org/0000-0001-6658-932X

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
23.05.2025
Kabul/Accepted:
29.07.2025

DOI:

10.18069/firatsbed.1705124

Anahtar Kelimeler

Bâbîâli Baskını, İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC), Balkan Harbi, Kâmil Paşa, Hürriyet ve İtilaf Fırkası (HİF).

Keywords

Bâbîâli Raid, Committee of Union and Progress (CUP), Balkan War, Kâmil Pasha, Freedom and Accord Party (FAP).

ÖZ

Bu makale, 23 Ocak 1913'te gerçekleşen Bâbîâli Baskını'nı, İttihat ve Terakki Cemiyetinin (İTC) siyasal varlığını korumaya yönelik stratejik bir müdahalesi olarak ele almakta ve olayın niteliğini yalnızca askerî bir darbe olarak değil, sivillerin de aktif biçimde yer aldığı “cemiyet darbesi” kavramını da dikkate alarak değerlendirmektedir. II. Meşrutiyet döneminde yoğunlaşan siyasal krizler, Balkan Harbi'nin Osmanlı aleyhine seyri, Edirne'nin düşme tehlikesi ve İTC'nin sistematik tasfiyeye uğraması, cemiyetin mevcut hükûmeti cebren devirmesini kaçınılmaz hâle getirmiştir. Makale, baskının yalnızca bir iktidar değişimi değil, aynı zamanda 1912'de İTC karşıtı aktörlerin baskısıyla kurulan hükûmetlerin meşruiyetine karşı yapılmış bir karşı-darbe niteliği taşıdığını da ileri sürmektedir. Talât ve Enver Beyler öncülüğündeki sivil ve askerî unsurların koordineli eylemiyle gerçekleşen baskın, klasik darbelerden farklı olarak halk desteği ve propaganda unsurlarıyla da şekillendirilmiştir. ATASE arşivi, yerli ve yabancı basın, hatırat ve diplomatik belgeler temelinde yapılan bu çalışma, baskının nedenlerini, hazırlık sürecini, icrasını ve sonrasındaki meşruiyet krizini çok boyutlu biçimde analiz etmektedir.

ABSTRACT

This article examines the Bâbîâli Raid of 23 January 1913 as a strategic intervention by the Committee of Union and Progress (CUP) to preserve its political existence, framing the event not merely as a military coup but also as a “party coup” involving the active participation of civilian elements. The escalating political crises during the Second Constitutional Era, the unfavorable course of the Balkan War for the Ottoman Empire, the imminent threat of losing Edirne, and the systematic marginalization of the CUP rendered the forcible removal of the government inevitable from the CUP's perspective. The article argues that the raid constituted not just a change in government, but also a counter-coup against the legitimacy of the cabinets formed under pressure from anti-CUP actors in 1912. Carried out under the leadership of Talat and Enver Bey with the coordinated efforts of both civilian and military CUP members, the operation was shaped by public mobilization and propaganda, distinguishing it from conventional military coups. Drawing upon ATASE archival documents, local and foreign press reports, memoirs, and diplomatic correspondences, this study offers a multidimensional analysis of the causes, planning, execution, and subsequent legitimacy crisis of the Bâbîâli Raid.

Atıf/Citation: Polat, H. A. (2025). İttihat ve Terakkinin “Sine Qua Non”u: Bâbîâli Baskını. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 3, 1439-1464.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Hasan Ali POLAT, halipolat@selcuk.edu.tr

1. Giriş

Türkiye’de yirminci yüzyılın ikinci yarısında siyasal hayata askerî darbeler ve müdahaleler damgasını vurdu. Askerî vesayet baskın olduğu bu zaman zarfında, Türkiye üzerine çalışan araştırmacılar da darbeleri sosyal ve tarihsel bir vak’a olarak incelemeye yöneldiler. Çoğunlukla retrospektif köken arayışlarının bir sonucu olarak, Türk siyasal hayatının ilk halk tabanlı siyasal yapısı olarak beliren İttihat ve Terakki Cemiyetinin (İTC) başını çektiği meşrutiyet devri, araştırmacıların yeni ilgi odaklarından biri hâline geldi. Hamit Bozarslan ve Mete Kaynar meşrutiyet dönemini cumhuriyet devrine intikal eden “askerî vesayet” miladı olarak değerlendirirken (Bozarslan, 2008: 127-138; Kaynar, 2008: 9-53), Murat Belge, 1908’deki meşrutiyetin yeniden ilanı olayının dahi bir “askerî darbe” olarak sınıflandırılması gerektiğini ileri sürdü (Belge, 2013: 569). Öte yandan, Türkiye’de “darbe” tartışmaları söz konusu olduğunda “Bâbü’l Baskını” olarak anılan ve 23 Ocak 1913 tarihinde İttihatçıların kabineyi zor kullanarak iktidarı ele geçirdiği operasyon, Türkiye darbeler tarihinde ilk akla gelen olay olarak güncelliğini korumaktadır.

Bâbü’l Baskını, İTC’ye temas eden çalışmalarda genellikle Meşrutiyet devrinde gerçekleşen olaylar silsilesinin bir bileşeni olarak ele alınmış, İTC’nin siyasal iktidarı tümüyle eline alması açısından bir kırılma anı olarak incelenmiştir. Baskını özel olarak tarihsel bir olgu olarak ele alan, onun karakterini tartışan ve onu kategorize etmeyi amaçlayan çalışmaların sayısıysa oldukça sınırlı kalmıştır. Bâbü’l Baskını çoğunlukla *a priori* olarak hükümete karşı yapılmış askerî nitelikleri ön planda olan bir “darbe” şeklinde algılanmış ve aktarılmıştır (Örnek için bk. Ahmad, 2010: 166-171). Genel kabul görmüş olan bu adlandırmanın kökenine gidildiğinde, karşılaşılan ilk eserlerin geçmişte İTC’ye karşı muhalefet saflarında yer almış olan araştırmacılara ait olduğu ortaya çıkmaktadır. Şüphesiz, yazdıkları eserlerle bugün hâlâ, alan çalışmalarına kaynaklık eden Yusuf Hikmet Bayur ve Ahmed Bedevî Kuran, bu bakımdan en belirgin olanlardır. Yusuf Hikmet Bayur sadareten düşürülen Sadrazam Kâmil Paşa’nın torunuyken, Ahmed Bedevî Kuran ise Bâbü’l Baskını’nın intikamını almak üzere karşı darbe planlayan Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensubu gençlerden biridir ve Sadrazam Mahmut Şevket Paşa’ya düzenlenen suikasttan sonra da İstanbul’dan sürgün edilenler arasında yer almıştır (Bayur, 1991a: s. 254-271; Bayur, 1991b: 252-293; Kuran, 1948: 289-291). Bu *a priori* yaklaşıma itiraz eden isimlerden biri olan Aykut Kansu, çalışmasında; Bayur ve Kuran’ın aksine, asıl, İTC’nin kabineden düşürülmesi hadisesini bir “darbe” olarak adlandırıp, Kâmil Paşa kabinesinin siyasal iktidara gelişinin gayrimeşru bir hadise olduğunu tartışarak, İTC’nin iktidara yeniden el koymasını meşrutî rejimin restorasyonu girişimi olarak değerlendirmiştir (Kansu, 2016: 17-19, 529-536). İsmail Küçükkılınç ise Bâbü’l Baskını’nın bir darbe niteliği taşıdığını tümüyle reddetmemiş, fakat, bu darbenin askerî niteliğiyle ön plana çıkarılmasına itiraz ederek, sivil İttihatçı unsurların baskının gerçekleşmesindeki rollerini vurgulamış ve bu olayı sivil-asker ittifakını da vurgulayan “cemiyet darbesi” olarak ileri sürdüğü kavramla adlandırmayı tercih etmiştir (Küçükkılınç, 2016: 157).

Bu çalışmanın aslı gayesi, Bâbü’l Baskını’nın nasıl kategorize edilmesi gerektiği sorusunu, bu olayın karakteri üzerinden yeniden tartışmaktır. Bu doğrultuda araştırmanın temel çerçevesini, Bâbü’l Baskını’nı İTC açısından “meşru kılan” sebeplerin ötesine geçerek, olayın içinde bulunduğu siyasal krizler bağlamında İTC’nin kendi bekası açısından zorunlu bir stratejik hamleyle dönüşmesini sağlayan gelişmelerin incelenmesi oluşturmaktadır.

Bâbü’l Baskını akabinde İttihatçı liderlerin basına verdiği demeçlerde, Talat Bey Edirne’nin Osmanlı toprağı olarak kalmasının İttihatçılar açısından bir onur meselesi bir *sine qua non* (olmazsa olmaz/kırmızı çizgi) olduğunu bildirmişti (*Times*, 24 Ocak 1913: 6; *Neue Freie Presse*, *Morgenblatt/Sabah* Baskısı, 24 Ocak 1913: 2; *Le Temps*, 25 Ocak 1913: 2). İttihatçılara göre, “Osmanlı’nın haysiyeti” ve “milletin istikbali” Kâmil Paşa Hükûmeti tarafından hiç düşünülmeden “katledilmek” üzereydi. “Millî bir yeis” mevcuttu ve İstanbul’da gerçekleşen Bâbü’l Baskını da bu “millî yeis”in hükûmete bir darbesiydi (*Die Information*, 29 Ocak 1913: 1; BOA, HR. SYS, 202/32, 31 Kânunusani 1913). Halbuki, İTC’nin bu aksiyonunu meşrulaştırmak için ileri sürdüğü Edirne’nin düşme tehlikesi gerçekte İTC’nin yegâne endişesi değildi. Eğer İttihatçılar bir süre daha siyasal iktidarı ellerine almak için güçlü bir adım atmaktan imtina edecek olsalar, “mukaddes” saydıkları cemiyetlerini de tümüyle kaybetmek üzerelerdi. Büyük çabalarla örgütledikleri İstanbul dışındaki kulüpler Heyet-i Vükela kararıyla kapatılmış olduğu gibi, İttihatçı sivil ve asker bürokratlar da baskı, azil ve tevkiflerle yıpratılmaktalardı (Küçükkılınç, 2016: 151-152; İTC’nin 1913 raporunda da bu azillere yer verilmektedir. İrtem, 2004: 423-426). Bu sebeptendir ki Bâbü’l Baskını da İTC için *sine qua non* idi. İmparatorluğun “bekası” için Edirne’ye atfedilen anlam, aynı zamanda İTC’nin de “bekası” içindi. Bu doğrultuda, Bâbü’l Baskını

yeniden tartışmaya açan bu çalışma, hatırat ve tetkik eserlere, yerli ve yabancı basının yanında yurtiçi ve yurtdışı arşiv evrakına dayanmakta, özellikle de Millî Savunma Bakanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Balkan Harbi Kataloğundaki 24 Ocak 1913 tarihli Polis Müdüriyeti raporu ve baskınla ilgili yapılan tahkikat çerçevesindeki sorgulama kayıtlarını ilk defa bu vesileyle gündeme taşımaktadır. Bu maksatla, makale önce Bâbîâlî Baskınına giden süreci yeniden ele alacak; ikinci olarak, Bâbîâlî Baskınının planlanması ve gerçekleşmesine dair yeni verileri de tartışmaya katarak gözden geçirecek ve son olarak da Bâbîâlî Baskının İTC açısından yeri ve rolüne odaklanacaktır.

2. Baskına Giden Yol

II. Meşrutiyet’in ilânından itibaren pek çok hadise münasebetiyle iktidar-muhalefet ilişkilerinin gergin olduğu görülmektedir. Kâmil Paşa-İTC rekabeti, matbuattaki şiddetli kalem mücadeleleri, gazeteci cinayetleri, 31 Mart Vakası ve sair hadiseler, başkent İstanbul’un siyasi atmosferini ağırlaştıran ve Meşrutiyet iklimini âdeta zehirleyen hadiselerdir. Siyasi atmosferin ağırlaşmasına sebep olan hadiselerden biri de 1912 senesi başında yapılan ve “sopalı seçimler” olarak kayda geçen seçimlerdir ve bu seçimler birtakım olumsuzluklar yaşansa da kahir ekseriyetle İttihatçıların başarısıyla sonuçlanmıştır (Muhallif mebus sayısı 6 kişidir. Ahmad, 2010: 131-132; Bir başka kaynakta 15 olarak geçmektedir. Tunaya, 2011a: 302). Ancak seçim sürecindeki sert tavır, bu sertliğin “büyük başarı”dan ziyade gerginliğin daha da tırmanmasına sebep olması yönüyle İttihatçılar açısından bir “yenilgi” olarak da görülebilir. Nitekim Ahmet Hilmi Bey “bütünü elde etme” saikiyle takınılan lüzumsuz sert tavra vurgu yaparak bu ifratın muhalefetin güçlenmesine sebep olduğunu ve hakikatte bu durumun İTC açısından yenilgi olduğunu ifade etmektedir (Ahmet Hilmi, 1331: 31).

İTC’nin 1912 seçimlerini kazanması seçim sürecindeki gerginlikleri sonlandırmadığı gibi sorunları daha da arttırdı. Bahar aylarına gelindiğinde, Rıza Nur gibi bazı Hürriyet ve İtilaf Fırkası (HİF) mensuplarının da destek verdiği Arnavutluk Hadisesi vuku buldu. 22 Haziran 1912 tarihine gelindiğinde Arnavut Ulusal Komitesi’nin çalışma ve teşvikleri sonucunda Yüzbaşı Tayyar, Yüzbaşı Mümtaz ve Mülazım Tahsin Beyler başta olmak üzere “Manastır Firarileri” olarak adlandırılan bazı subaylar, Manastır’da dağa çıkarak hükûmete karşı açıkça tavır aldılar. Sait Paşa Hükûmetinin istifasını, Meclisin feshini, seçimlerin yenilenmesini, Sait Paşa ve Mahmut Şevket Paşa’nın yanında İTC’nin ileri gelenlerinden Talât Bey ve Cavit Bey gibi isimlerin de yargılanmasını talep ettiler (Rıza Nur, 1335: 36-39; Sönmez, 2007: 193-196; Avlonyalı Ekrem, 2006: 432; Ziya Şakir, 2014: 739-740; Yakut, 1998: 242-250). 1912 Mayıs/Haziran aylarında Gelibolulu Kemal ve Kastamonulu Hilmi gibi isimlerin öncülüğünde İstanbul’da kurulan *Halaskâr Zabitan Grubu* da benzer şekilde hükûmetin istifası ve yeni bir hükûmetin teşkili yanında Meclisin feshini, seçimlerin adil bir şekilde yenilenmesini, hükûmet işlerine kimsenin karışmamasını talep etti (*İkhtiham*, 12 Temmuz 1328: 4; Lütfi Fikri, 1328: 1; Tunaya, 2011a: 344-345, 367-375; Sönmez, 2007: 196; Ahmad, 2010: 134; Kuyaş, 2013: 29-30) ve bu talepler Hurşit Paşa aracılığıyla Saray’a iletilti (Sönmez 2007, s. 196; Akşin 2014, s. 316-317).¹ Netice itibariyle Manastır Firarileri ve Halaskâr Zabitan Grubu’nun baskıları, Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa’nın 9 Temmuz 1912’de istifasını getirdi. Bu istifanın ardından ortaya çıkan hükûmet bunalımını aşamayan Sait Paşa, birkaç gün önce Meclisten yeniden güvenoyu almış meşru bir hükûmetin başında olmasına rağmen; Arnavutluk Hadisesi, Manastır’da dağa çıkanlar ve Halaskâr Zabitan mensuplarının baskılarına dayanamayarak bir çeşit hükûmet darbesi neticesinde 16 Temmuz 1912’de istifa etti (BOA, İ. DUİT, 8/58, 26 Haziran 1328; *Tanin*, 5 Temmuz 1328: 1-2; Uçarol, 2015: 299-301; Yakut, 1998: 254-258; Polat, 2020: 271-275). İttihatçılar için hükûmetin bu şekilde baskıya uğramış olması kesinlikle meşrutî idare usullerine aykırı bir gelişmeydi. Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi Bey de hükûmetin askeri baskıyla düşürülmesini “pronansiyamento” olarak tavsif ve böylesi müdahalelerin meşrutî idare usullerine aykırı olduğunu ifade etmektedir (Ahmet Hilmi, 1331: 41).

Sait Paşa Hükûmetinin istifasının ardından, toplumun farklı kesimlerini bir araya getireceği ve siyasi gerilimi azaltacağı düşünülen, “Büyük Kabine” olarak da anılan Ahmet Muhtar Paşa Hükûmeti kuruldu (*Sabah*, 10 Temmuz 1328: 1; Hükûmetin teşkili için bk. Uçarol 2015, s. 304-310). Bu durum, siyasi tarih açısından “çoğunluğun muhalefette, azınlığın ise iktidarda olduğu” paradoksal bir tablo ortaya çıkardı (Tunaya, 2011b: 143). İTC karşıtları tarafından olumlu karşılanan bu hükûmet döneminde, Halaskâr mensupları Meclisi baskı altına almaya çalıştılar ve Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey’i tehdit ettiler (*Halil Menteşe’nin Anıları*, 1986:

¹ Aralarında Hurşit ve Nazım Paşaların bulunduğu bir grup yüksek rütbeli kurmayın da Halaskâr Zabitan komplosunda yer almış olabileceğiyle ilgili şüphe uyandırıcı somut olaylar ve anılar da bulunmaktadır. Korkmaz, 2024: 118.

161). Netice itibariyle 4 Ağustos 1912 tarihinde, İttihatçıların hâkimiyetinde bulunan Meclis-i Mebusan feshedildi (*İkhtiham*, 23 Temmuz 1328: 161, s. 1; D. K. 1328: 1; *İkhtiham*, 24 Temmuz 1328: 1; Korkmaz 2024: 105-126). Bâbânzâde Hakkı Bey, *Tanin*'deki köşesinde "Son Darbe" başlığıyla kaleme aldığı yazısında Meclisin feshini sert bir şekilde eleştirerek "Hükûmet nihayet son darbeyi vurdu," diye sesleniyordu. "Cihan-ı Meşrutiyet" in bu kadar kötü bir hükûmet darbesi görmediği vurgusunu yaptıktan sonra istibdat devrinin tekrar diriltilmekte olduğunu belirtiyor, ardından da "Zavâllı Kânun-ı Esasi. İhtimâl ki bu mersiyem kitabe-i seng-i mezarın [mezar taşı yazın] olup kalacaktır," diyordu (Bâbânzâde İsmail Hakkı 1328: 1).

Ahmet Muhtar Paşa Hükûmeti Dönemi'nde Meclis-i Vükela tarafından bürokrasinin siyasetle işgalinin önüne geçmek gayesiyle devlet memurlarının siyasî kulüplere devam etmemeleri, fırka işleriyle meşgul olmamaları gerektiği ve vazifelerini tarafsız bir şekilde yerine getirmeleri kararlaştırıldı. Bu kararlar bütün dairelere tebliğ edildi; erkan, ümera, zabitan, sıhhiye memurları ve ordu mensupları, imam ve muhtarların hazırlanan metin çerçevesinde yemin etmeleri ve "siyasetle işgal edilmeyeceğine dair taahhütname" alınması kararlaştırıldı (Bu konuda bk. *İkhtiham*, 26 Temmuz 1328: 1; *Sabah*, 27 Temmuz 1328: 1; *İkhtiham*, 27 Temmuz 1328: 1; *Takvim-i Vekayi*, 28 Temmuz 1328: 1-2; *Takvim-i Vekayi*, 31 Temmuz 1328: 1-2; *İkdam*, 30 Temmuz 1328: 2; BOA, DH. MTV, 17/43, 17 Eylül 1328). Bütün memurlardan İTC ile alakasını kestiğine ve kulüplerine devam eylemeyeceğine dair taahhütnameler alındı (BOA, DH. MUİ, 162/48). Ayrıca İttihatçı olduğu için pek çok memur vazifesinden azledildi.² İttihatçı Hayri Efendi (eski Evkaf Nazırı), İttihatçıların azlinin önüne geçebilmek için Adliye Nazırı Abdülhalim Bey'le bir görüşme yapsa da herhangi bir sonuç alamadı (*Mustafa Hayri Efendi'nin Günlükleri*, 2015: 175). Bu durum İTC'nin hem Ahmet Muhtar Paşa Hükûmetiyle hem de HİF'le arasının daha da açılmasına sebep oldu. Nitekim İTC yayın organı durumunda olan *Tanin*'in de baskılar neticesinde *Cenin*, *Senin*, *Renin* ve *Hak* gibi isimlerle çıkmaya çalışsa da nihayetinde faaliyetini durdurmak zorunda kaldı (Ahmad, 2010: 137; Kansu, 2016: 416-417). Hüseyin Cahit ve Cavit Beylerin yaklaşık bir ay ceza almaları (Cavid Bey, 2014: 456-457) İttihatçılara karşı artan baskıların bir göstergesi niteliğindeydi. Hükûmetin bu tutumu altında İTC hızla kan kaybediyordu.

Ahmet Muhtar Paşa Hükûmeti, bir taraftan iç siyasette İTC ile mücadele ederken diğer taraftan da 1911 yılında başlamış olan Trablusgarp Harbi'ni yönetmekteydi. Bu harbin barış yoluyla sonuçlandırılması için diplomatik çabaların yoğunlaştığı bir sıradaysa Balkan devletlerinin Osmanlı karşısında ittifak kurdukları anlaşıldı ve savaş sesleri yükselmeye başladı (*İkdam*, 20 Eylül 1328: 2; *Tanin*, 20 Eylül 1328: 1). 4 Ekim günü kalabalıklar İstanbul'da ayrı ayrı mitingler yaptılar ve "harp isteriz" vurgusunda bulundular. 7 Ekim'de Darülfünun talebeleri de harp talebiyle bir nümayiş gerçekleştirerek Babıâli'ye yürüdüler (*Alemdar*, 22 Eylül 1328: 1-2; *İkdam*, 22 Eylül 1328: 2; *Tanin*, 22 Eylül 1328: 3; *Tanin*, 25 Eylül 1328: 3; Yakut, 2015: 3348-3351; Aktar, 1990: 87-96). Hükûmet iç ve dış gelişmelerin yanında bu baskıların da etkisiyle harbe dahil oldu. Öte yandan, harp kısa sürede Osmanlı'nın aleyhine döndü ki bu sırada Darülfünun Nümayişi kapsamında başlatılan tahkikat hükûmetin iç politikada sert tedbirlere yöneldiğinin bir göstergesi olacaktı (Cavid Bey, 2014: 466). Bu çerçevede, Aka Gündüz (Darülfünun talebe lideri), Cemil Hakkı (*Tanin* yazarı), Cemil Bey (*Yeniçeri* gazetesinden) ve Ubeydullah Efendi (eski Aydın mebusu) gibi birçok isim tutuklandı. Polis müdüriyetindeki sorgularının ardından söz konusu İttihatçılar Divan-ı Harbe gönderildiler (Aktar, 1990: 139-142). İttihatçılara yönelik tutuklamaların yaşandığı bir dönemde, harpte ciddi bir varlık ortaya koyamayan Ahmet Muhtar Paşa, 28 Ekim'de istifa etti. İngilizlerle iyi ilişkilere sahip olup devleti 'sahil-i selamete' ulaştıracağına inanılan Kâmil Paşa ise 29 Ekim'de sadrazam olarak atandı (*Alemdar*, 17 Teşrinievvel 1328: 1; *İkdam*, 17 Teşrinievvel 1328: 1). İttihatçılar, başta yeni hükûmete de destek vereceklerini bildirdiler (BOA, Y. EE. KP, 35/3479, 23 Teşrinievvel 1328). Ancak Kâmil Paşa Hükûmeti önceki hükûmetten daha sert tedbirlerle âdeta bir "İttihatçı avı"na girişti ve devletin bütün imkanları İttihatçılara karşı kullanıldı (Tural, 2009: 40). Hüseyin Kazım Kadri'nin ifadesiyle Kâmil Paşa'nın sert tutumu altında "İttihatçıların el altından yapacakları bir inkılaptan

² Dâhiliye Nazırı Ali Daniş Bey'in yaptığı çalışma neticesinde birçok kişi azledildi. Hatta Sarayda görevli olan İttihatçılara yakın olduğu düşünülen Halit Ziya Bey'in de vazifesine son verildi. Lütfi Simavi, 1340: 83-85; Akşın, 2014: 327; Birinci, 2012: 203-204; Halit Ziya Bey, kendisine yönelik tehdit mektubu ve istifasıyla sonuçlanan süreci anlatmaktadır. Uşaklıgil, 1981: 334, 344, 349-350; *Tanin*'in dördüncü sayfasındaki bir yazıda, "Mademki kabine bitaraftır. Kanun kabinesidir. O hâlde İttihat ve Terakkiye mensup olduğundan dolayı bir memuru ne hakla azl edilebilir. İttihat ve Terakki efradı bu memleketin evladı değil midir?" denilir ve devlet dairelerinden aziller eleştirilir. *Tanin*, 8 Ağustos 1328: 4; Ahmet Muhtar Paşa, İttihatçıların azli hususunda bürokraside beş-on müfrit İttihatçının değiştirilmesinin devlet meselelerinin korumak niyetinden doğduğunu ifade etmektedir. Uçarol, 2015: 336; HİF mensupları da şikayetleri başvuruları ile İttihatçıların azillerini talep ettiler. BOA, DH. MTV, 17/35, 10 Eylül 1328.

endişe” duyması yatıyordu (H. Kâzım Kadri 2000: 135). Eski İttihatçı nazırlardan Hacı Adil Bey, Emrullah Efendi, Hayri Bey’in yanı sıra eski mebuslardan Karasu Efendi, Rıza Efendi gibi isimler de tutuklandılar. Cemal Bey, Talât Bey ve Sait Halim Paşa’ya kadar uzanan takipler gerçekleştirildi (*Tasvir-i Efkâr*, 23 Teşrinisani 1328: 3; *Tasvir-i Efkâr*, 12 Teşrinisani 1328: 3; *Tasvir-i Efkâr*, 23 Teşrinisani 1328: 3; *Alemdar*, 1 Teşrinisani 1328: 2; *İkdam*, 1 Teşrinisani 1328: 5; *Teşrih*, 20 Teşrinievvel 1328: 3; Sait Halim Paşa’yla ilgili bk. *Tasvir-i Efkâr*, 11 Teşrinisani 1328: 3). Hatta Kerimi’nin belirttiğine göre; “İttihatçılar orada darbe için silahlı hazırlık yapıyorlar,” iddiasıyla Paşa’nın evine baskın dahi yapıldı (Fatih Kerimi, 2001: 29). Netice itibarıyla tutuklular, Bâbüâli gösterisi, askerleri kısırtma ve hükümeti değiştirme girişimi gibi suçlamalarla Divan-ı Harpte yargılandılar. Sürgün de dahil olmak üzere çeşitli cezalara çarptırılırlar da Harbiye Nazırı Nazım Paşa’nın İttihatçılarla temasının etkisiyle, ilerleyen süreçte delil yetersizliği nedeniyle serbest bırakıldılar (Sorgulamalardan tahliye giden süreç hakkında bk. BOA, BEO, 4120/308951, 14-15 Teşrinisani 1328, 21 Teşrinisani 1328; BOA, MV, 171/64, Teşrinisani 1328; BOA, DH. SYS, 55-2/91, 15 Teşrinisani 1328; Aktar, 1990: 142-143; *Tasvir-i Efkâr*, 24 Teşrinisani 1328: 3; *Alemdar*, 25 Teşrinisani 1328: 1; Rey, 2014: 241; *Tanzimat*, 24 Teşrinisani 1328: 3-4; *Tasvir-i Efkâr*, 24 Teşrinisani 1328: 3; Fatih Kerimi, 2001: 61; *Tanzimat*, 26 Teşrinisani 1328: 4; *Tasvir-i Efkâr*, 26 Teşrinisani 1328: 2; *Tanzimat*, 29 Teşrinisani 1328: 4; *Tasvir-i Efkâr*, 29 Teşrinisani 1328: 3; *Tasvir-i Efkâr*, 28 Teşrinisani 1328: 3; Polat, 2020: 282-298).

Kâmil Paşa Hükûmetiyle İttihatçılar arasındaki ilişkilerin gergin olduğu dönemde Balkan Harbi de arzu edildiği gibi gitmedi: Selanik başta olmak üzere Rumeli’de pek çok yer elden çıktı; Edirne de işgal riskiyle karşı karşıya kaldı. Birinci Çatalca Muharebesinin nispeten Osmanlı’nın başarısıyla sonuçlanması akabinde Kâmil Paşa Hükûmetiyle Bulgarlar arasında 28 Kasım’da ateşkes görüşmeleri başladı ve 3 Aralık’ta Mütareke protokolü imzalandı (*Balkan Harbi, Şark Ordusu, Birinci Çatalca Muharebesi*, 1983: 147-273; Korkmaz, 2021: 334-340). 16 Aralık’ta da Londra Barış Konferansı görüşmeleri başladı.³ Bu esnada Rusya, Balkan Devletleri lehine bir hamle yaparak İşkodra, Yanya ve Edirne boşatılmazsa Osmanlı’ya harp açacağını bildirdi. Nihayetinde görüşmeler, Reşit Paşa’nın Edirne’nin Osmanlı yönetiminde kalması gerektiğini kati bir surette dile getirmesi sebebiyle kesildi. Bu gelişmenin ardından Büyük Devletler, 17 Ocak 1913’te Osmanlı Devleti’ne bir nota vererek Edirne’nin Bulgaristan’a ve Ege Adaları konusunun ise kendilerine bırakılmasını tehditkâr bir üslupla dikte ettiler (Şimşir, 1989: 465; Hayta&Birbudak, 2010: 70-71; Korkmaz, 2021: 355-357; Ayrıca harbin uzamasının İstanbul ile Asya vilayetlerini tehlikeye düşürebileceği ifade edildi. Turfan, 2013: 349-350).⁴ Tam da bu günlerde, hükûmete yönelik çeşitli tertipler hakkında söylentiler yayılmaya başladı (TNA, FO, 2417/1/13/44, 16 Ocak 1913; *Le Figaro*, 15 Ocak 1913: 3). İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey İstanbul Büyükelçiliğine gönderdiği bir yazı ile Büyük Devletlerden hiçbirinin Edirne noktasında Osmanlı’ya yardım etmeyeceğini ve savaşı yeniden başlatmanın anlamsız olacağı hususunun Sadrazam Kâmil Paşa’ya tebliğ edilmesini istiyordu (TNA, FO, 2417/1/13/44, 17 Ocak 1913). Sürecin Kâmil Paşa ve Hükûmetini zor durumda bırakması üzerine mesele Şûrâ-yı Saltanat’a taşındı. 22 Ocak’ta Dolmabahçe Sarayı’nda Şûrâ-yı Saltanat toplandı ve toplantıya iştirak edenlerin kahir ekseriyeti şartlar ağır olsa da büyük devletlerin Edirne’nin Bulgarlara bırakılması talebi hususunda Meclis-i Vükelanın kararı lehinde görüş bildirdiler (*Sabah*, 10 Kânunusani 1328: 1; *Cemaleddin Efendi’nin Hâtırat-ı Siyâsiyesi*, 1336: 51-52; Ziya Şakir, 2014: 785-787; Türkgeldi, 2010: 75-76; Mehmet Selâhattin, 2007: 57-58; Fatih Kerimi, 2001: 181-182). Şûra-yı Saltanat’ta alınan karar ordu mensuplarında rahatsızlığa sebep oldu. Nitekim *Neue Freie Presse* gazetesindeki bir haberde

³ Londra Barış Konferansı görüşmeleri, İttihatçılar nezdinde pek olumlu karşılanmamıştır. Nitekim Hüseyin Cahit Bey, her istilaya karşı koyabilecek Çatalca gibi bir müdafaa hattının mevcut olduğunu, ordunun sağlam ve fedakâr birkaç yüz bin askerden oluştuğunu ve bu sayının her geçen gün artırılacağını vurgulamıştır. Bu nedenle, Londra’da bir antlaşma yapılmasının, bağımsız bir millet olarak Anadolu’da dahi yaşama hakkının bulunmadığını teslim ve itiraf etmekten başka bir anlam taşıyacağını belirterek konferans görüşmelerini eleştirmiştir. Hüseyin Cahit, 1328: 1.

⁴ Fransız elçisi Bambard’dan Poincaré’ye gönderilen bir yazıda belirtildiğine göre 17 Ocak notası öncesinde Büyük Devletler Osmanlı’ya karşı ortak bir nota kararına vardıklarında Alman elçisi Wangenheim, Alman Dışişlerinin ortak bir nota kararına varmadığını belirterek Fransız ve Rus gemilerinin gövde gösterilerinin ortak notadan daha etkili olacağını ifade etmiştir. Bambard bu ifadeleri Osmanlı’nın Almanya tarafından korunduğu şeklinde yorumlamıştır. Fransa’nın İstanbul elçisi Bambard’dan Konsey Başkanı Poincaré’ye yazılan 17 Ocak 1913 tarihli bir yazıda, Kâmil Paşa Hükûmeti tarafından gerçekleştirilen barış görüşmeleri esnasında Büyük devletler, Osmanlı’ya karşı ortak bir nota verilmesini kararlaştırmışlardır. Bambard bu ifadeleri kullansa da Fransız Arşivi’ndeki bir diğer belgede Osmanlı’ya verilen ortak notada Alman elçisinin de ismi görülmektedir. *Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques-Les Affaires Balkaniques*, 1912-1914, V. 2, Imprimerie Nationale, Paris 1922: 44-45.

ordudaki subayların bu kararı hükûmetin kararı olarak gördükleri ve rahatsız oldukları dile getirildikten sonra “Subaylar hükûmetin bu kararını vatana ihanet olarak değerlendirdiler,” deniliyordu (*Neue Freie Presse*, *Morgenblatt/Sabah Baskısı*, 24 Ocak 1913: 2). Ordu mensuplarında kısmen tepkiler olmasına rağmen Kâmil Paşa Hükûmeti, 23 Ocak’ta toplanarak büyük devletlerin notasına bir cevap olarak Edirne’nin “tarafsız bir kent” olması üzerinde durdu. Notaya cevap hazırlanırken İttihatçılar tarafından Bâbîâlî Baskını gerçekleşti.

3. İttihatçıların Baskın Hazırlıkları

Balkan Harbi’nin olumsuz seyrettiği bu dönemde, Kâmil Paşa Hükûmeti İttihatçılara yönelik mücadelesini daha da sertleştirdi. Nitekim Kâmil Paşa, “Artık âtisi filân kalmadı; onlar bir fırka-i ihtilâliyye idi, merkezleri Selânîk’ti; Selânîk gitti, onlar da defolup giderler,” (Türkgeldi 2010: 76) sözleriyle İttihatçıları bütünüyle tasfiye etme niyetini açıkça ortaya koydu. Böylesi bir ortamda İttihatçılar, hem harbin devamını sağlayarak Edirne’nin kaybını önlemek hem de Cemiyet ve üyelerini müdafaa etmek amacıyla, Kâmil Paşa Hükûmetini düşürmeyi zorunlu görerek bu hedef doğrultusunda harekete geçtiler. Kâmil Paşa Hükûmetinde Harbiye Nazırı olan Nazım Paşa’ya sadrazamlık teklifinde bulundular. Nitekim Kâmil Paşa Hükûmeti Dönemi’nde tutuklu bulunan İttihatçıların serbest bırakılmalarında da Harbiye Nazırı Nazım Paşa’nın etkisi vardı. Zira Süleyman Nazif, bu tahlîyelerin ardında muhtemelen Talât ve Nazım Beylerin kendisine yaptığı sadrazamlık teklifinin yattığını belirtmektedir (Süleyman Nazif, 1927: 28-29). Enver Bey de, 31 Aralık 1912 tarihli mektubunda, hükûmetin, İttihatçıların haksız yere tutuklanmasına karşı çıkan Nazım Paşa’ya yönelik bir saldırı gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. 10 Ocak 1913 tarihli mektubunda ise, devletin ve ülkenin geleceğini güvence altına almak amacıyla iktidara güçlü bir hey’et-i vükelâ getirilmesi gerektiğini düşündüğünü belirtmektedir. Bu bağlamda, Nazım Paşa’yı hem Sadrazam hem de Harbiye Nazırı olarak görmek istediğini vurgulamakta ve onu, mevcut koşullar içinde dürüst ve enerjik bir şekilde hareket edebilecek tek kişi olarak değerlendirmektedir. 14 Ocak’ta ise “Heyet-i Vükela düşecek. Memleketin durumu belirsiz,” demektedir (*Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, 1989: 217, 223).⁵ İttihatçılarla Nazım Paşa arasındaki temaslardan biri de Sait Halim Paşa’nın hicrî yılbaşını tebrik maksadıyla Yusuf İzzettin Efendi’ye gittiği esnada gerçekleşti. Aradan birkaç gün geçtikten sonra da Sait Halim Paşa’nın yalısında bir görüşme daha yapıldı. Talât Bey, bu görüşmede Kâmil Paşa Hükûmetinin düşürülmesinin gerekliliği üzerinde durarak Nazım Paşa’ya sadrazamlık teklifinde bulundu. Nazım Paşa bu teklifi kabul ettiği gibi Hükûmetin nasıl düşürüleceği hususunda esaslarda mutabık da kalındı (Cavid Bey, 2014: 538; Vardar, 1960: 142-145; İrtem, 2004: 407-409; Bayur, 1991b: 271-281; Kansu, 2016: 506-507; Esatlı, 2004: 371-380; Çavdar, 1984: 241-243).⁶ İki taraf arasındaki temasların bir neticesi olsa gerek ki Enver Paşa, Hurşit Paşa kumandasındaki X. Kolordunun kurmay başkanlığı, Cemal Bey de İstanbul Menzil Müfettişliği vazifelerine getirildi (Bayur, 1991b: 274; Artuç, 2004: 65). Nitekim Ahmet Reşit Bey bu durumu eleştirmekte, Nazım Paşa’nın gözünde Enver Bey ve Cemal Bey’in “güvenilir” (*persona grata*) adamlar olduğunu belirtmektedir (Rey, 2014: 261). Bu arada Nazım Paşa’nın İttihatçılarla temas hâlinde olduğu şayiası çıktı fakat Paşa, hakkındaki bu iddiaları tekzip etti (Fatih Kerimi, 2001: 178). Ancak Rıza Tevfik’in aktardıklarına bakılırsa İttihatçılarla Nazım Paşa arasındaki ittifaktan Kâmil Paşa da haberdardır. Rıza Tevfik, Süleyman Nazif’le Bebek’te sık sık rast geldiğinde bahsetmekte ve bu görüşmelerden birinde kendisine Kâmil Paşa’nın arkasındaki gücün kimler olduğu yönünde imalı sorular yönelttiğini vurgulamaktadır. Rıza Tevfik, Süleyman Nazif’in sorgulamalarından şüphelenerek durumu Dâhiliye Nazırı Ahmet Reşit Bey’e ilette ve İttihatçıların birtakım teşebbüsler içinde olabileceğini dikkatlere sundu. Hatta Ahmet Reşit Bey, gerekli tedbirlerin alındığını Bâbîâlî’de muhafızların bulunduğunu ifade etti. Rıza Tevfik daha sonra Kâmil Paşa’yla görüşerek Süleyman Nazif’le görüşmelerini ve bu konuyla alakalı duyduklarını Paşa’ya aktardı. Kâmil Paşa ise İdare-i Örfiye dolayısıyla bütün yetkilerin adeta Nazım Paşa’da olduğunu ifade ederek Nazım Paşa’nın da İttihatçılar tarafından ele alındığını, Sait Halim Paşa yalısında görüşmeler

⁵ Bu sırada, Nazım Paşa ile Talat Bey’in de bir dirsek teması olduğu anlaşıyor. Zira, Talât Bey; Hakkı Bey, Cavit Bey ve Hüseyin Cahit’e gönderdiği bir mektupta “Nazım Paşa’ya biz değil, o bize temayül etmiş idi,” demekte ve böylelikle iki taraf arasındaki temasın Nazım Paşa’nın arzusuyla gerçekleştiğini belirtmektedir. Aydemir, 1985: 55-59; Cavid Bey, 2014: 545-546.

⁶ Alman gazeteci Feldmann, Talât Bey’le Nazım Paşa’nın 26 Aralık’ta görüştüğünü belirtmekte, hatta aynı günün akşamı Enver Bey’in de uzun bir görüşme gerçekleştirdiğinden bahsetmektedir. Feldmann, 2004: 91.

yaptıklarını ve hatta İttihatçıların Nazım’a sadrazamlık teklif ettiklerini belirtti (Rıza Tevfik, 2019: 164-169).⁷ Nitekim bu aktarım Kâmil Paşa’nın İttihatçılar ve Nazım Paşa arasındaki ittifaktan haberdar olduğunu göstermektedir.

İttihatçılar, Nazım Paşa’yla mutabık kalsalar da sadrazam olması noktasında Mahmut Şevket Paşa’yla da bir görüşme gerçekleştirdiler. Mahmut Şevket Paşa bu görüşmede sadrazamlığı üstlenme teklifini birtakım çekinceler sunarak kabule yanaşmadı. Midhat Şükrü Bey ve arkadaşları ise Paşa’nın tereddütlerini gidererek onun muvafakatini aldılar (Bleda, 2010: 100-101; Vardar, 1960: 110-111; Çavdar, 1984: 254-255; Ali Haydar Mithat, 1946: 244-246; *Mahmud Şevket Paşa’nın Sadaret Günlüğü*, 2014: 61; İrtem, 2004: 428-429; Esatlı, 2004: 320-321). Belki bu tereddüt Cemiyetin işlerine karışacağı endişesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Yakup Cemil, Mahmut Şevket Paşa’nın “Kâmil Paşa Kabinesini, Cemiyet işime karışmazsa kabul ederim. Karışırsa kabul etmem,” dediğini nakletmekte ve “Merak etmeyin. Erzurum’dan Âkif Ağa’yı getiririz. Bir de âbâni sarıklı sadrazamımız bulunur,” diyerek önemli olanın iktidarı ele geçirmek olduğunu vurgulamaktadır (MSB, ATASE, BDH, 2318, 53/87A, Yakup Cemil, 15 Ağustos 1332: 272-273). Ancak İttihatçılar açısından muteber bir ismin sadrazam olması önemlidir. Zira, Cavit Bey’in 27 Aralık 1912 tarihinde *Neue Freie Presse* muhabirine verdiği mülakatla, yeni kabinede kimin sadrazam olması gerektiği sorusuna Mahmut Şevket Paşa’nın hem Sadrazam hem de Harbiye Nazırı tayin edilmesi gerektiği yönünde cevap vermesi, Şevket Paşa’ya duyulan güvenin yanı sıra İttihatçıların güçlü bir isme ihtiyaç duyduklarını da açıkça ortaya koymaktadır (*Neue Freie Presse*, Morgenblatt/Sabah Baskısı, 28 Aralık 1912: 3).

İTC mensupları, Kâmil Paşa Hükümetinin tebdili maksadıyla gerçekleştirdikleri hazırlıklar kapsamında iki kritik toplantı yaptılar. Bu toplantılardan biri Talât Bey’in önyak olmasıyla 7 Ocak 1913’te Emin Beşe’nin Vefa’daki evinde düzenlendi. Toplantıya; Sait Halim Paşa, Talât Bey, Kara Kemal, Ziya Gökalp, Midhat Şükrü Bey, Hacı Adil Bey, Doktor Nazım, Fethi Bey, Cemal Bey, İzmitli Mümtaz, Miralay İsmail Hakkı ve Mustafa Necip gibi meşhur İttihatçılar katıldılar. İzmitli Mümtaz Bey aracılığıyla davet edilen Enver Bey ise İzmit’te bulunduğundan toplantıya yetişemedi. Talât Bey, bu toplantıda hükûmete müdahalenin gerekliliği vurgusunu yaptı ancak Talât Bey’in izahına rağmen baskın yönünde kati bir karar alınmadı. Talât Bey’in hükûmet değişikliğinin gerekli olduğu yönündeki görüşüne Fethi Bey karşı çıktı ve ihtilal yöntemlerinden vazgeçilmesi gerektiğini savundu. Ayrıca, sulhun henüz yapılmadığını, Edirne’nin geri alınmasının mümkün olmadığını ve hükûmetin sulh antlaşmasını imzalamasıyla halk nezdinde itibar kaybedeceğini belirtti. Ayrıca meşrutiyete yakışır bir parti olunması gerektiğini vurguladı (Vardar, 1960: 106-107; Ziya Şakir, 2014: 783-784; Bayar, 2018b: 51-53; Esatlı, 2004: 314-316; İrtem, 2004: 427).⁸ Bu birinci toplantıda baskın yönünde kati bir karar çıkmaması Mustafa Necip ve Yakup Cemil gibi Cemiyetin fedailerini memnun etmediği gibi öfkelenirdi. Nitekim Tahsin Uzer, Yakup Cemil ve arkadaşlarının toplantıda baskın kararı çıkmaması nedeniyle öfkelenerek Enver Bey ve Talât Bey’e hakaret ettiklerini, Fethi Bey’i ise korkaklıkla suçladıklarını aktarmaktadır. Ayrıca, Yakup Cemil ve Mustafa Necip’in ‘geçici bir kabine’ kurma yönünde görüşmeler yaptıklarını ve hatta İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenlerini öldürmeyi planladıklarını belirtmektedir. Yine bu söylemleri başlangıçta latife olarak değerlendirdiğini ancak sonradan durumun ciddiyetini fark ettiğini ifade etmektedir. Uzer, yeni kabineye ilişkin olarak ise, Yüzbaşı Mümtaz’ın Sadrazam, Yakup Cemil’in Harbiye Nâzırı, Mustafa Necip’in Nafia Nâzırı ve Yüzbaşı Hüsrev’in Bahriye Nâzırı olarak görevlendirilmesinin düşünüldüğünü ifade etmektedir. İlaveten bu geçici kabinenin bir hafta boyunca görev yapacağını, bu süre içinde “temizlik” gerçekleştireceğini ve ardından yönetimi asıl kabineye devredeceğini vurgulamaktadır (Uzer, 1999 320-321). Daha sonra Bâbîâli Baskını için yine Emin Beşe’nin evinde 17 Ocak 1913’te -Büyük

⁷ Rıza Nur ise Kâmil Paşa’yı İttihatçıların hareketine karşı uyardığını ancak Paşa’nın bu uyarıyı dikkate almadığını “Boş, boş” dediğini belirtmektedir. Yine Nazım Paşa’ya yaptığı baskın ikazına Paşa’nın cevabı “Martaval” olmuştur. Rıza Nur, 1967: 401-402; Yine Nihat Reşat Belger de baskın hakkında Nazım Paşa’yı uyarılar arasındadır. Nazım Paşa ise bunları “dedikodu, safsata” olarak görmüştür. Hatta Nihat Reşat Bey baskın hakkında Kâmil Paşa’yla da görüşmüş ve bu görüşme dolayısıyla Nazım Paşa’dan azar da işitmiştir. Alaçam, 1939: 3; Akşin’in aktarımına göre 3 Ocak 1913’te bir grup asker Kâmil Paşa’yı ziyaret ederek İttihatçılar tarafından gözetlendiklerini ve eğer ortadan kaldırılmazlarsa bu işi İttihatçıların kendilerine yapacakları şikayetinde bulundular. Akşin, 2014: 347.

⁸ Şakir, toplantının tarihini 15 Ocak 1913 olarak vermektedir. Ziya Şakir, 2014: 783; Çavdar, 1984: 251-252; Uzer, 10 Aralık 1912’de bir baskın yapılacağından bahsetmekte ve Kara Kemal’in evinde görüşmeler yapıldığını ifade etmekte Fethi Bey’in yukarıdaki benzer görüşünü bu toplantıda dile getirdiğinden bahsetmektedir. Muhtemeldir ki burada birinci toplantı kastedilmektedir. Uzer, 1999: 320.

Devletlerin Osmanlı'ya nota verdiği gün- bu sefer Yakup Cemil⁹ ve “kahraman-ı hürriyet” Enver Bey'in de iştirak ettiği ikinci bir toplantı daha yapıldı. Bu toplantıda baskın kararına karşı olan Fethi Bey çağrılmadı. Talât Bey'in yakın arkadaşı ve en güvendiği isimlerin başında gelen Enver Bey, baskın lehine ikna edici bir konuşma yaparak, önceki toplantıda yapılan tartışmalardan haberdar olduğunu ve bu durumu şaşkınlıkla karşıladığını ifade etti. Ayrıca Kâmil Paşa kabinesinin ülkeyi felakete sürüklediğinin açıkça görüldüğünü belirterek, bu koşullar altında iktidarda kalmasının büyük bir hata olacağını vurguladı. Netice itibariyle görüşmenin sonunda baskın kararı bu kez kesin olarak alındı (Ziya Şakir, 2014: 784-785; Vardar, 1960: 107-108; Bayar, 2018b: 53-55; Esatlı, 2004: 317-318; Çavdar, 1984: 252-253; Aydemir, 2015: 382-383).

Bâbîâli Baskını'nın uygulanmasında vazife alan önemli isimlerden Yakup Cemil'in 25 Ağustos 1916'da Divan-ı Harpteki sorgusunda baskının planlanması hakkında şöyle denilmektedir (MSB, ATASE, BDH, 2317, 52/37, 12 Ağustos 1332: 162; Polat 2023: 67, 366-367):

“10 Kânunusani İnkılâbı'nda hiçbir kimse tarafından düşünülmeden Merkez-i Umumiye de bu teklifte bulunan ve bu teklifin kabulünde ısrar eden hatta Talât ve Kemal Beyler ve Mustafa Necip, Hüsrev, Hakkı Beylerin muvacehesinde ve Nur-ı Osmaniye'deki Kemal Bey'in odasında ‘10 Kânunusani İnkılâbı'nın yapılmasına karar veriyor musunuz? Vermiyorsanız işte Merkez-i Umumiye tanımlıyor ve şimdi bu odada yeni üç beş kişilik bir Merkez-i Umumi teşkil ederek Mustafa Necip'in Kemal Bey'in Yakup Cemil'in üç rey, Talât Bey'in kararsızlığından dolayı bir reyini çürüterek ekseriyet kazanmak ve işe başlamak istemiştin’ ve böyle yaptım. Bu dakikada artık Talât Bey ‘karar karar’ diye ellerini kaldırdı. Uyuştuk. O, Enver’e gitti. Saatini kararlaştırmak ve planını Enver’e çizdirmek için ve sonra muvaffak olduk.”

İttihatçılar, baskın kararının alınmasının ardından Bâbîâli'ye yönelik birtakım tedbirlere de başvurdular. Enver Bey'in talebi ve Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın kabulü doğrultusunda, Bâbîâli'nin alt katında bulunan Muhafız Bölüğü değiştirilerek, bir İttihatçı subay olan Osman Bey'in kumandasına verildi (Kuran 2012: 587).¹⁰ Nitekim Vardar, Talât Bey'in baskın günü Bâbîâli'de görev yapan polis komiserlerinin kendileriyle iş birliği yaptığını ifade ettiğini aktarmaktadır. Ayrıca, hatıraların başka bir bölümünde, Bâbîâli'deki askerî gücün başka bir birlikle değiştirilmesinin başarılı olduğu belirtilmektedir (Vardar, 1960: 113-114, 137). Talât Bey, Enver Bey ve arkadaşlarının hükümet tebdili için hazırlıklar yürüttükleri esnada Bâbîâli'nin basılacağı haberi de etrafta dolaşmaya başladı. Nitekim Ahmet Bedevi Kuran, baskından iki gün önce Mütেকaidin Kırathanesi önünde Bahriye zabıtlarından Şevki Bey'e rast geldiğini ve Şevki Bey'in İttihatçıların Bâbîâli'yi basmak üzere olduklarını belirttiğini ifade etmektedir. Hatta Nazım Paşa'nın yaveri Nafiz Bey'le görüştüğünde aynı endişeleri Nafiz Bey'den de işittiğini, Muhafız Bölüğünün başına İttihatçılığıyla tanınan Osman Bey'in getirilmesi hakkında “itimatsızlık” belirttiğinde Nafiz Bey'in “Ne yapayım. Paşaya söz anlatmak mümkün olamıyor,” dediğini nakletmektedir (Kuran, 2012: 587).

İttihatçılar, bir hükümet müdahalesi gerçekleştirebilmek amacıyla çeşitli temaslarda bulunarak hazırlıklarını sürdürürken, HİF mensupları da benzer bir girişim içerisine girdiler. İtilafçılar, Kâmil Paşa Hükümetini, İttihatçıların etkisiz hâle getirilmesi konusunda yeterince hızlı hareket etmemekle, bazı nazırlıklara ve üst düzey memuriyetlere kendi mensuplarının atanmasına öncelik vermemekle eleştirmekteydiler. Bu memnuniyetsizlik çerçevesinde, 25 Ocak 1913'te Kâmil Paşa Hükümetini değiştirme yönünde bir plan hazırladılar. Gümülcineli İsmail Hakkı Bey ve arkadaşlarının girişimiyle gerçekleştirilecek bu hükümet müdahalesinin başarılı olması halinde, Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın sadrazam olarak tayin edileceği ve Gümülcineli İsmail Bey, Basri Efendi ve Mustafa Efendi gibi isimlerin de içinde yer alacağı, İtilafçı desteğine sahip bir hükümetin kurulacağı öngörülmekteydi (Ahmet Hilmi, 1331: 6, 52-64; Rey, 2014: 258-260; Bayar, 2018a: 912-913; İrtem, 2004: 416-420; Birinci, 2012: 210-211). Aslında hükümet darbesine yönelik iddialar daha öncesine de dayanmaktaydı. Nitekim Kansu'nun yabancı kaynaklara dayanarak aktardığı bilgilere göre, Aralık 1912'de de Kâmil Paşa Hükümetinden memnun olmayan çevreler bir hükümet değişikliği girişiminde bulunmuştu. Bu bağlamda Şerif Paşa, Miralay Sadık ve Mizancı Murat Bey ile görüşmeler yaparak kendisinin de içinde yer alacağı yeni bir hükümetin kurulması yönünde çaba göstermiş, ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştı (Kansu, 2016: 480-481).

⁹ Sorgun'un aktardığına göre Talât Bey, Yakup Cemil'i toplantıya geç katıldığı için azarlayınca Yakup Cemil, Cemiyet merkezinin emniyeti için tedbirlere başvurduğu için geciktiğini belirtmiştir. Sorgun, 2003: 227-228.

¹⁰ Uzer, Uşak Redif Taburunun kumandanı Ahmet Bey'in daha evvelden ikna edildiğini ve bu sebeple karşı koymadıklarını ifade etmektedir. Uzer, 1999: 322.

Görüldüğü üzere hem İttihatçılar hem de İtilafçılar, Kâmil Paşa Hükûmetinden memnun değillerdir ve iki taraf da bir müdahale neticesinde hükûmet tebdili için hazırlık yapmaktadırlar. İki tarafın da müdahale arzusunda olduğu bir ortamda zamanlama da önem arz etmektedir. İtilafçılar 25 Ocak'ta müdahaleyi gerçekleştirmek istemektedirler. İttihatçıların ne zaman hükûmete müdahale edecekleri kati olarak belli olmasa da muhtemelen Gümülcineli İsmail Bey ve arkadaşlarının tertiplerinden haberdar olunca baskın tarihini öne çekmiş olmalıdırlar.¹¹ Bir diğer husus ise hem İttihatçılar hem de İtilafçıların Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yla temas halinde olmaları ve Paşa'yı sadrazam yapmak istemeleridir. Nitekim Nazım Paşa, sadrazamlık makamını elde etmek yolunda “dizginlenemez” arzusunun neticesi olarak iki tarafla da uzlaşmacı bir tavır takınmıştır (Ali Haydar Mithat, 1946: 239).

4. “Seri, Kat’i, Pratik Yol...”: Tebdil-i Hükûmet

İttihatçılar, baskın kararı aldıktan sonra bu baskının nasıl gerçekleşeceğini de planladılar. Plana göre, baskın 23 Ocak 1913 Perşembe günü öğleden sonra saat 15:00 civarında gerçekleştirilecekti. Kara Kemal, Cemiyete bağlı kırk ila elli kişiyle Sirkeci kahvehanelerinde ve Meserret Otel’inin altında tertibat alacak saat 15:00’te Bâbîâli önünde toplanılacaktı. Aynı zamanda, Enver Bey, Sapançalı Hakkı, Mustafa Necip ve Yakup Cemil gibi fedailerle birlikte Merkez-i Umumîden harekete geçerek Bâbîâli’nin önüne ulaşacaktı. Talât Bey, Bâbîâli önünde hazır bulunacak, Doktor Abidin Bey de birkaç arkadaşıyla parmaklıklılı bahçe kapısını kontrol edecek ve İttihatçılar harici kimseyi içeriye almayacaktı. Ömer Naci, toplanacak kalabalığa Nafia Nezareti balkonundan nutuk irad edecekti. Sudi Bey, Azmi Bey ve Nail Bey polis müdüriyetinin denetimini üstlenirken, Kara Kemal ise Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğünü kontrol altına alacaktı. Hareketin mümkün olduğunca kan dökülmeden gerçekleştirilmesi hedeflenmekteydi (Vardar, 1960: 108-109; Artuç, 2004: 67). Nitekim bu doğrultuda planlanan baskın için Bâbîâli’nin Sadaret Dairesi’nin krokisi hazırlanarak, baskında görev alacak kişilere dağıtılmıştı (Rıza Tevfik, 2019: 169).

Bâbîâli Baskını için yapılan planlar ve tamamlanan hazırlıkların ardından harekete geçilmesi planlanan 23 Ocak günü, *Times* gazetesinin iddiasına göre Talât Bey, saat 11.00’de Kâmil Paşa’yı sadareten istifa etmesi için ziyaret etti ancak bu istifa teklifi Paşa tarafından reddedildi (*Times*, 24 Ocak 1913: 6; Kansu, 2016: 530). Bunun üzerine “seri, kat’i ve pratik yol” (Cavid Bey, 2014: 538) olarak görülen baskını gerçekleştirmek için aynı gün saat 15.00’te Enver Bey, Menzil Müfettişliği önüne geldi. Burada kır atına binen ve Bâbîâli’ye doğru harekete geçen Enver Bey’i; İzmitli Mümtaz, Mustafa Necip, Sapançalı Hakkı gibi İTC’nin önemli isimleri takip etmekteydi. Etraftan meraklı kimselerin de dâhil olmasıyla artan kalabalık Nafia Nezaretinin önüne geldiğinde Ömer Naci gür sesiyle “Yaşasın millet, yaşasın İttihat ve Terakki” diye bağırды ve ardından nutkuna başlayarak “Ey millet, Kabine vatana ihanet ediyor. Kahramanca müdafaaya devam eden Edirne Kalesi’ni düşmana veriyor. Milletın şeref ve namusunu çiğniyor. Gidelim, bu hain kabineyi ıskat edelim,” dedi. Yine II. Abdülhamid idaresine karşı İttihatçıların mücadelesinden ve II. Meşrutiyet’in ilânı, 31 Mart Hadisesinin bastırılmasında Cemiyet mensuplarının rollerine vurgu yaptı. Balkan Harbi’nin Bâbîâli’nin acziyetini açıkça meydana çıkardığını ve bu aciz idareden kurtulmanın elzem olduğunu heyecanlı bir şekilde ifade ederek ahâlinin dikkatini çekmeye ve desteğini temine çalıştı. Bu arada Matbaa-i Hayriye sahibi Hayri Bey’e bastırılan ihtilal beyannameleri hızlıca Bâbîâli önüne toplanan ahaliye dağıtıldı. Ömer Naci nutuk irad ederken, Enver Bey, Yakup Cemil, Sapançalı Hakkı Bey ve beraberindeki kişiler Bâbîâli’nin önüne ulaştılar. Parmaklıklılı kapının açılmasıyla birlikte içeri girdiler ve doğrudan iç kapıya yöneldiler. Bu esnada, Sapançalı Hakkı Bey, iç kapıdaki iki süvariye hitaben, “Selam dur, yolu aç ve geri çekil!” talimatını verdi. Nöbetçilerin emre riayet ederek yolu açmalarının ardından, Enver Bey ve beraberindekiler Kâmil Paşa’nın makamına doğru ilerlediler. Bu arada İstanbul Posta ve Telgrafhanesi de Kara Kemal’in gayretleriyle İttihatçıların kontrolüne geçti (Bazı farklılıklarla benzer anlatı için bk. Ziya Şakir, 2014: 789-790; Vardar, 1960: 113-115; Bayar, 2018b: 57-61; Rıza Tevfik, 2019: 169-170; Fatih Kerimi, 2001: 183-88; İrtem, 2004: 434-436; Esatlı, 2004: 323-326; Alkan, 2014: 269-272; Aydemir, 2015: 383-386; Turfan, 2013: 355-362; Karal, 2011: 194-196; Çavdar, 1984: 255-258; Mehmet Selâhattin, 2007: 61-62; Bayur, 1991a: 269; Artuç, 2004: 68-69; *Times*, 24 Ocak 1913, s. 6; *Le Temps*, 25 Ocak 1913: 1-2; *Le Figaro*, 24 Ocak 1913: 1-2; Y. R., 1913: 80-81; *Neue Freie Presse*,

¹¹ Mehmet Selâhattin Bey, İttihatçılarla İtilafçıların beraberce 25 Ocak Cumartesi günü baskın kararına vardıklarını ancak İttihatçıların “nezaretlerden bazısını kaptırmak bile” işlerine gelmediğinden perşembe günü Bâbîâli’ye hücum ettiğini ifade etmektedir. Mehmet Selâhattin, 2007: 60.

Morgenblatt/Sabah Baskısı, 24 Ocak 1913, 3).¹² Esat ve Ziya Efendiler Bâbüâli'nin resmî telefon hatlarını kestiler (BOA, DH. KMS, 51/64, 24 Nisan 1335; Karakışla 2001, s. 25-25). Böylelikle Kâmil Paşa Hükûmetinin hariçle muhabere vasıtaları kesilmiş oldu.

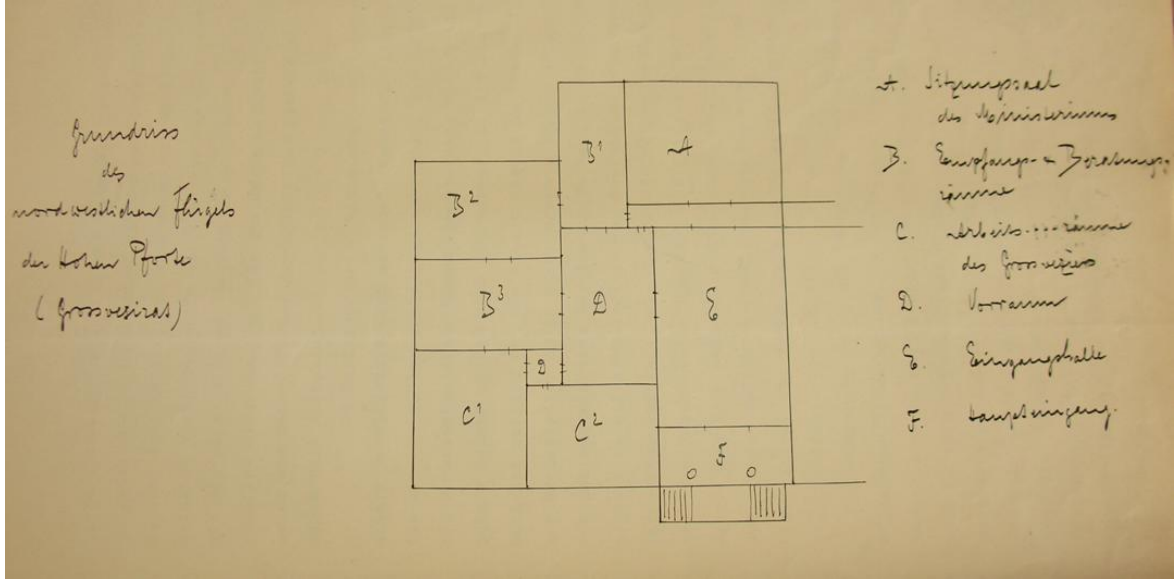
Bâbüâli'nin içine giren Enver Bey ve beraberindekiler, Kâmil Paşa'nın makamına doğru ilerledikleri sırada, Paşa'nın yaverlerinin ateş açmasıyla çatışma başladı. Ali Fuat Bey'in anlatımına göre, silah seslerini duyan Harbiye Nazırı Nazım Paşa, sofaya açılan kapının önüne çıkarak Enver Bey ve arkadaşlarına, "P...lar, siz beni aldattınız; bana verdiğiniz söz böyle miydi?" diye seslendi. Ancak tam o anda kurşunların hedefi oldu ve hayatını kaybetti (Türkgeldi, 2010: 80; Benzer bir anlatı için bk. Hasan Amca, 2013: 265-266). Paşa'yı kimin öldürdüğü o hengamede tespit edilemedi. Örneğin hadise esnasında Bâbüâli'de bulunan Alman Büyükelçiliği birinci dragomanı Dr. Weber'in olayla ilgili raporuna bakılırsa Nazım Paşa'ya öldürücü kurşunu kimin attığı belli değildir ancak bir asker ve bir sivilin ateş ettiği iddia edilmektedir (PA-AA, RZ 201/13192, s. 398, Pera, 28.01.1913). Diğer yandan Hasan Amca, Hüseyin Kadri Bey'in tanıklığına dayanarak Paşa'yı öldüren ismin Yakup Cemil olduğunu ifade etmektedir. Nitekim Nazım Paşa'nın, İttihatçılara sert itaplarda bulunması üzerine Yakup Cemil'in Hüseyin Kadri Bey'e "Bu kim?" diye sorduğunu ve "Nazım Paşa" cevabını alınca derhâl silahına sarılarak Paşa'yı şakağından vurduğunu aktarmaktadır (Hasan Amca, 2013: 265-266; Benzer bir anlatı için bk. Bayar, 2018b: 62). İngiliz Büyükelçisi Lowther, Nazım Paşa'yı öldüren kişinin eski subaylardan Mustafa Necip olduğu yönünde duyum aldığını belirtmektedir (TNA, FO, 195/2451, 24 Ocak 1913). İttihatçıların Bâbüâli'ye hücumu sırasında Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın yanı sıra Harbiye Nezareti Yaveri Kıbrıslı Tevfik, Sadaret Yaveri Nafiz Bey ve İttihatçı Mustafa Necip'in de aralarında bulunduğu toplam dokuz kişi hayatını kaybetti (*Sabah*, 11 Kânunusani 1328: 1; *Tefsîr-i Efkâr*, 11 Kânunusani 1328: 1; Alkan, 2014: 274; *Cemaleddin Efendi'nin Hâtırat-ı Siyâsiyesi*, 1336: s. 52-53; Mevlânâzâde Rıfat, 1993: 66-67; Esatlı, 2004: 327-330; Çavdar, 1984: 258-259; Bayur, 1991a: 269; Fatih Kerimi, 2001: 187).

Bu olayda yaşamını yitirenler arasında en dikkat çeken isim, İttihatçılarla da ittifak hâlinde bulunan Nazım Paşa'ydı. Nitekim Enver Bey, Nazım Paşa'nın ölümüyle ilgili bir mektubunda, Paşa'dan "dostum" olarak bahsetmekte ve vefatından duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Ayrıca, Paşa'yı öldürme gibi bir niyetin kesinlikle bulunmadığını açıkça ifade etmektedir (*Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, 1989: 225).¹³ Ali Fuat Bey, Saray'a giderken Enver Bey'in kendisine, Nazım Paşa'yı vurmak gibi bir niyetleri olmadığını ve Paşa'nın yanlışlıkla vurulduğunu ifade ettiğini aktarmaktadır. Ayrıca, Talât Bey'in de Nazım Paşa'ya sadrazamlık teklif ettiklerini belirttiğini nakletmektedir (Türkgeldi, 2010: 79-80). Wolff Telgraf Bürosu için Lasswitz tarafından hazırlanan ve Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Wangenheim'a 23 Ocak 1913'te gönderilen bir telgrafta, Enver Bey ve Talât Bey'in kesinlikle kan dökülmeden hükûmet değişikliğinin gerçekleşmesini arzuladıkları ifade edilmektedir. Ancak, Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın yaverlerinin Enver Bey'e, emir subaylarının ise pencereden dışarıda bulunanlara ateş açması sonucunda ortamın gerginleştiği ve bu karmaşa sırasında Nazım Paşa'nın hayatını kaybettiği belirtilmektedir. Ayrıca, Talât Bey ve Enver Bey'in, Nazım Paşa'nın öldürülmesi olayında bilinçli bir şekilde suçlandıkları vurgulanmaktadır (PA-AA, RZ 201/13192, s. 131, Constantinople, 23.01.1913; Çolak, 2018: 54-55).

Enver Bey, Talât Bey ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği baskının oluş sürecinin bütününe tanık olan Alman Büyükelçiliği Birinci Dragomanı Dr. Weber, baskın hadisesi esnasında içeride yaşananları ayrıntılı biçimde ve ekinde bir plan sunarak raporunda aktarmaktadır.

¹² Tokgöz, hadise hakkında "Bâbüâli Caddesi mahşer olmuştu, kıyametler kopuyordu. Sürü sürü hamallar, 'Yaşasın İttihad ve Terakki!' diye bağırıyor, davul çalıyorlardı," demektedir. Tokgöz, 2012: 331; Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Wangenheim tarafından Almanya Dışişleri Bakanlığına çekilen telgrafta yaklaşık 2000-3000 kişilik bir kalabalığın ellerinde bayraklarla "Yaşasın hürriyet ve komite", "kahrolsun istibdat" sloganları atıklarından bahsedilmektedir. PA-AA, RZ 201/13192, s. 123-124, Constantinople, 23.01.1913.

¹³ Sunata ise Nazım Paşa'nın ordunun ruhu ve milletin seyrekleştirdiği isimlerden biri olduğunu belirtmekte ve bozgunun sebeplerini araştırmış, ordunun eksiklerini tespit etmiş olan olarak takdim ettiği Nazım Paşa'nın öldürülmesinde Talât Bey'in etkisinin olabileceğini sormaktadır. Buna göre Talât Bey'in orduda gönüllü olarak görev aldıktan sonra propaganda yaptığı iddiasıyla ordudan çıkarılmasının Nazım Paşa'nın öldürülmesiyle ilişkisi olabileceğini ima etmekte "Acaba bu ölümde bunun tesiri var mı?" sorusunu yöneltmektedir. Sunata, 2000: 366-367.

Şekil 1. Dr. Weber'in Bâbüâlî Baskını'nı aktarırken kullandığı plan, PA-AA, RZ 201/13192, s. 395.

Dr. Weber'in raporuna göre 23 Ocak günü tahmini olarak elli kadar kimse ellerinde bayraklarla Bâbüâlî'nin büyük demir kapısına geldi ve oradan avluya hücum etti. Ardından Enver Bey at üzerinde gelerek idareyi ele aldı. Bu arada girişteki (E) odadan silah sesleri gelmeye başladı. Kâmil Paşa çalışma (C1) odasında; diğer salonda ise National Bank Müdürü Huguenin ile bir İngiliz ve bir Alman tüccar vardı. Dr. Weber, Kâmil Paşa'nın müsteşarıyla ön odada (D) idi ve kalabalığın girişi (F) yüklendikleri esnada Weber vedalaşıp ayrılmak üzereydi. Weber ve beraberindekiler kalabalığın girişi (F) yüklendiğini gördüklerinde aslında hadiseyi çok önemsemeseler de kalabalığın arasında kalmamak için bir başka salona (B2) geçtiler. Ön odadaki görevliler de arkadaki diğer odalara kaçıştılar ve herkes arkalarından kapılarını kilitlediler. Bu arada ön odadan (D) silah sesleri gelmeye başladı. İttihatçılar, burada Nazım Paşa ve yaveriyle karşılaştılar. Kanlı çarpışmalar gerçekleşti. Nazım Paşa'dan başka birkaç kişi daha çatışmada vefat etti. Bir müddet sonra ön odadan (D) gelen silah sesleri kesildi ve baskını gerçekleştirenler diğer odaları (A, B, C) ele geçirdiler. Artık Dr. Weber ve beraberinde kabinenin birçok üyesi ve Mabeyn Başkatibi Ali Fuat Bey gibi isimlerin bulunduğu odanın (B2) dışarıyla ilişkisi kesildi. Herkes silah sesleri ve gürültüler arasında korkmaktaydı. Odada (B2) bulunanlar koltukların arkasına, büyük rütbeli biri de dosya dolaplarının arkasına saklandı. İçlerinde en sakin olanı Kâmil Paşa ve baskını gerçekleştirenler tarafından biraz hırpalanan Hariciye Nazırı Noradunkyan Efendi'ydi (PA-AA, RZ 201/13192, s. 393-399, Pera, 28.01.1913).¹⁴

İttihatçılar, çatışmaların ardından Kâmil Paşa'nın makamına ulaşarak, milletin kendisini istemediğini ifade ederek istifasını talep ettiler. Paşa, istifasının askerî unsurların talebi doğrultusunda gerçekleştiğini belirtti; ancak Enver Bey ve Talât Bey, bu açıklamayı kabul etmediler. Bunun üzerine Kâmil Paşa, İttihatçıların baskısı sonucunda, askerî ve sivil unsurların talebi doğrultusunda istifa ettiğini beyan eden bir mektup kaleme aldı (Vardar, 1960: 117-118; Türkgeldi, 2010: 78-79; İrtəm, 2004: 438; Esatlı, 2004: 330-331; Bayar, 2018b: 65-66; Aydemir, 2015: 387; PA-AA, RZ 201/13192, s. 398, Pera, 28.01.1913). Enver Bey, istifa mektubunu Saray'a iletmek üzere yola çıkarken, Talât Bey, Kâmil Paşa Hükûmetinin istifasının ardından yeni kabine oluşturuluncaya dek devlet idaresini geçici olarak üstlendi (PA-AA, RZ 201/13192, s. 398, Pera, 28.01.1913)¹⁵ ve derhâl işlerine yönelik düzenlemeleri yürürlüğe koydu. Bu çerçevede vilayetlere telgraflar gönderilerek, Kâmil Paşa Hükûmetinin Edirne ve adaların düşmanın kontrolüne bırakılmasını öngördüğü, bu doğrultuda Şûrâ-yı Saltanat'ın toplandığı bildirildi. Ayrıca, hükûmetin bu tutumunun kamuoyu tarafından kabul

¹⁴ Dr. Weber, hadise esnasında doktorların olaya erken müdahale ettiklerini görmediklerini ancak gece yarısı doktorların Bâbüâlî'ye geldiklerini de ifade etmektedir. Dr. Weber'in raporu hakkında bir değerlendirme için ayrıca bk. Çolak, 2018: 55-58.

¹⁵ Georges Rémond, Bâbüâlî Baskınının ardından tüm siyasî manevraların Talât Bey, askerî meselelerin de Enver Bey tarafından çözüldüğünü belirtmektedir. Rémond, 1913: 81.

edilmediği, halkın tepkisinin bir millî galeyana dönüştüğü ve Kâmil Paşa'nın bu baskılar sonucunda istifaya zorlandığı ifade edildi. Yeni oluşturulan Mahmut Şevket Paşa Hükûmetinin ise millî onuru ve devletin menfaatlerini koruyacağı özellikle vurgulandı (PA-AA, RZ 201/13192, s. 125, Constantinople, 23.01.1913; *Sabah*, 11 Kânunusani 1328: 1; *Tefsîr-i Efkâr*, 11 Kânunusani 1328: 1; Bayur, 1991a: 270; Vardar, 1960: 122-123; Fatih Kerimi, 2001: 188).

Enver Bey Sarayda Sultan Mehmet Reşat'ın huzuruna çıkarak Kâmil Paşa'nın istifasını takdim etti. Sultan, Kâmil Paşa'nın istifasını kabul ederek (*Sabah*, 11 Kânunusani 1328: 1; *Tefsîr-i Efkâr*, 11 Kânunusani 1328: 1; Türkgeldi, 2010: 79-80; Bayar 2018b: 71-74; Vardar, 1960: 118-119) hükûmet kurma vazifesini Mahmut Şevket Paşa'ya verdi (BOA, İ. DUİT, 190/71, 10 Kânunusani 1328, *Sabah*, 11 Kânunusani 1328: 1; *Tefsîr-i Efkâr*, 11 Kânunusani 1328: 1). Sadrazam olan Mahmut Şevket Paşa, daha sonra Bâbîâlî'ye gelerek burada toplanan kalabalığa hitap etti. Kalabalığın "Mahmut Şevket Paşa, Edirnemizi kurtar!" şeklindeki haykırışlarına karşılık Paşa, vatanın karşı karşıya bulunduğu büyük tehlikelerden kurtarılması için gereken her türlü fedakârlığı yapacağını ifade ederek halktan dağılmalarını rica etti (*Tefsîr-i Efkâr*, 11 Kânunusani 1328: 1; *Sabah*, 11 Kânunusani 1328: 1; Türkgeldi, 2010: 80-81; Fatih Kerimi, 2001: 186). Netice itibarıyla Hayri Efendi, Sait Halim Paşa, Celal Bey, Şükrü Bey ve Hacı Adil Bey gibi İttihatçı isimlerin dâhil olduğu Mahmut Şevket Paşa Hükûmeti teşkil olundu (*Sabah*, 11 Kânunusani 1328: 1; *Tefsîr-i Efkâr*, 11 Kânunusani 1328: 3; BOA, BEO, 4136/310183, 11 Kânunusani 1328).¹⁶

Mahmut Şevket Paşa sadrazam olarak tayin edildiğinde Kâmil Paşa Hükûmetinin azaları da Bâbîâlî'de Sadrazamlık makamının bitişindeki odada tutulmaktaydılar. Hatta baskının hemen sonrasında Yakup Cemil gibi bazı İttihatçılar, fırsat varken İTC karşıtlarının özellikle Ahmet Reşit Bey ve Abdurrahman Bey'in temizlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdi fakat Cemal Bey buna müsaade etmemişti (Esatlı, 2004: 343-345; Vardar, 1960: 127-128; Bayar, 2018b: 82-83). Mahmut Şevket Paşa, Bâbîâlî'ye geldikten sonra, önceki hükûmetin nazırlarına iyi davranarak memur aracılığıyla bir arzuları olup olmadığını sordurdu (Vardar, 1960: 126-127). Bu arada 23 Ocak'ta Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Wangenheim'la bir görüşme gerçekleştiren Mahmut Şevket Paşa, Büyükelçiye, baskın akabinde tevkif edilenlerin kıllarına zarar gelmeyeceğini ifade etti (PA-AA, RZ 201/13192, s. 130, Constantinople, 23.01.1913).¹⁷ Nitekim aynı gün Kâmil Paşa, Şeyhülislam Cemaleddin Efendi gibi isimler serbest bırakıldılar. 24 Ocak itibarıyla sadece Ahmet Reşit Bey ve Abdurrahman Bey gözaltında kalmıştı (PA-AA, RZ 201/13192, s. 367, Constantinople, 24.01.1913). Birkaç gün sonra onlar da serbest bırakıldılar (*Tasvir-i Efkâr*, 15 Kânunusani 1328: 3; *İkdam*, 15 Kânunusani 1328: 4). Ziya Şakir, Ahmet Reşit Bey ve Abdurrahman Bey'in serbest bırakılmalarında yabancı devlet elçilerinin etkili olduğunu ifade etmektedir. (Ziya Şakir, 2011: 161-162. Serbest bırakılmaları akabinde Kâmil Paşa, Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, Ahmet Reşit Bey, Abdurrahman Bey gibi isimler yurtdışına çıktılar (Cemal Paşa, 2012: 55-56; Vardar, 1960: 130-131; Esatlı, 2004: 348-349; Rey, 2014: 300-305). Yine hükûmette görev almasalar da muhalif oldukları için tevkif edilen Gümülcineli İsmail, Ali Kemal ve Rıza Nur da ilerleyen günlerde serbest bırakıldılar (*Tasvir-i Efkâr*, 14 Kânunusani 1328: 4; *Tanin*, 19 Kânunusani 1328: 6). Gümülcineli İsmail Bey siyasetle meşgul olmayacağı teminatını verdi; Rıza Nur ve Ali Kemal, (Vardar, 1960: 133-134; Cemal Paşa, 2012: 56; Esatlı, 2004: 350-351; Ziya Şakir, 2011: 162-163) Nurettin Ferruh ve Mevlanzade Rifat Beyler baskınının hemen ardından ülkeyi terk ederek yurt dışına çıktılar (Birinci, 2012: 213). Böylelikle hem bir siyasî mevkuf problemi çıkmasının önüne geçilmesine çalışıldı hem de muhalif grupların ileri gelenleri memlekette uzaklaştırılmış oldu.

Bâbîâlî Baskını'nda fiilen etkili olan kuvvet, iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan biri İTC'nin fedai grubundan Yakup Cemil, Mustafa Necip, Sapançalı Hakkı gibi bazı isimlerin yanında kırk-elli zabittir. Diğeri ise Kara Kemal'in teşkilatına dâhil olan muhtelif zümreye mensup sivillerdir (Ziya Şakir, 2014: 789-790). Yani bu baskın salt askerî bir müdahale değildir. Hatta müdahalenin "bedeni ve ruhu" mesabesindeki Talât Bey bir sivildir. Nihayetinde bu baskın, Talât Bey'in önyak olmasıyla planlanan ve icrasında Enver Bey başta olmak

¹⁶ Durukan'ın *Matin* gazetesinden iktibas ettiğine göre Kâmil Paşa'nın istifası üzerine yerine Mahmut Şevket Paşa Hükûmeti teşkil olunca Düvel-i Muazzama elçileri ortak bir nota vererek "biz böyle katil bir kabine ile iş göremeyiz" demişlerdir. Bunun üzerine Mahmut Şevket Paşa ve Enver Bey, Almanya Büyükelçiliğine giderek yardım talep etmişler fakat arzuladıkları yardımı elde edememişlerdir. Durukan bu çerçevedeki iktibası yaptıktan sonra "beyan tarzında mübalağa gördüğünü" ifade etmektedir. Durukan, 2020: 315-316.

¹⁷ Baskın esnasında Bâbîâlî'de mahsur kalan Dr. Weber ve beraberindeki yabancılar akşam saat 18:00 gibi serbest bırakıldılar. PA-AA, RZ 201/13192, s. 399.

üzere bazı askerlerin de görev aldığı bir cebri hükûmet tebdilidir. Bu nedenle, Bâbîâli Baskını’nı yalnızca askerî bir “darbe” olarak tanımlamak mümkün değildir. Zira söz konusu baskın, kendine özgü (sui generis) özellikleri olan bir olaydır ve bu özelliği daha açık bir şekilde ifade edebilmek için “Cemiyet darbesi” kavramı daha uygun ve açıklayıcı görünmektedir (Küçükkılınç, 2016: 153). Ayrıca, Bâbîâli Baskını, Sait Paşa Hükûmetinin baskı ve tehditler sonucunda istifa etmek zorunda kalması ve bunun akabinde Meclis-i Mebusan’ın feshedilmesi gibi gelişmelere karşı yapılmış bir kontra-darbe niteliği de taşımaktadır.

Bâbîâli Baskını’nda en etkili iki isimden biri Talât Bey diğeri ise Enver Bey’dir (*Archives nationales, Direction politique et commerciale*, Seri D, Carton 38, Dossier 1, Pera 23.1.1913). Örneğin Enver Bey, 23 Ocak’ta Bâbîâli’ye doğru ata binerek hareket etmeden hemen önce yazdığı mektubunda “eğer projem Türkiye’ye mutluluk getirmezse [Allah’tan] beni öldürmesi için dua ediyorum,” demektedir (*Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, 1989: 224-225). *L’illustration* gazetesinde bir yazı kaleme alan Y. R. ise “Yarım saat içinde gerçekleşen sürpriz darbe ülkenin kaderini değiştirdi... Enver Bey bu durumu yarım saatte tersine çevirdi ve Türkiye’nin Avrupa’da yaşama hakkı olduğunu ortaya koydu,” demekte (Y. R., 1913: s. 80-81) ve Enver Paşa’nın ismini öne çıkarmaktadır. Viyana’da çıkan *Die Information* gazetesinin 27 Ocak 1913 tarihli nüshasında da “‘Nihayet yeniden bir adam çıktı!’ Enver Bey’in bu hareketi, her duyarlı insan tarafından bir kurtuluş hareketi, boğucu bir bataklıktan ani bir çıkış olarak değerlendirilmektedir,” (*Die Information*, 27 Ocak 1913: 1; BOA, HR. SYS, 202/32, 27 Kânunusani 1913) ifadeleri kullanılarak Enver Bey’in hadisedeki önemine vurgu yapılmaktadır. Tevfik Çavdar da Talât Bey’in yanı sıra Enver Bey’in rolüne haklı olarak dikkat çekmektedir. Çavdar’a göre olayın örgütlenme ve planlama boyutunda Talât Bey belirleyici olurken, eylemin fiilen gerçekleştirilmesinde ve sonuca ulaşmasında ön plana çıkan isim, gösterdiği olağanüstü cesaret ve kararlılıkla Enver Bey olmuştur (Çavdar 1984, s. 246). Fatih Kerimi ise iki kişiye bir üçüncü isim olarak Ömer Naci’yi eklemektedir. Ona göre Bâbîâli Baskını’nın asıl ruhu üç kişidir ve bütün plan ve kararlar bu üç kişi yani Enver, Talât ve Ömer Naci Beyler tarafından alınarak uygulamaya konulması için gereği yapılmıştır (Fatih Kerimi, 2001: 187).¹⁸ Bâbîâli Baskını’nın hemen akabinde Talât Bey, Dragoman Wustrow’a “Bu yeni hükûmet, savaşızlık anlamına gelmez. Türkiye yavaş yavaş ölmektense onuruyla hızlı bir şekilde göçmeyi (batmayı) tercih eder,” dedi (PA-AA, RZ 201/13192, s. 123-124, Constantinople, 23.01.1913). *Reuters* muhabirine verdiği bir mülakatta da “(...) Edirne’yi muhafaza hususunda kararlıyız. Çünkü Edirne, bizim için olmazsa olmazdır,” (*Times*, 24 Ocak 1913: 6; *Neue Freie Presse*, Morgenblatt/Sabah Baskısı, 24 Ocak 1913: 2) diyerek¹⁹ İttihatçı destekli yeni Hükûmetin harbin bitmesi noktasındaki temel kriterinin Edirne olduğunu açıkça vurgulamaktadır. Ayrıca “Edirne ve Adalar, ancak Çatalca ile Edirne arasında bulunan 80 bin askerimizin tamamının şehit olmasıyla terk edilebilir,” diyerek de ne derece kararlı olduklarını vurguladı (*Neue Freie Presse*, Abendblatt/Akşam Baskısı, 28 Ocak 1913: 2). Enver Bey de 23 Ocak tarihli mektubunda “Ya hepimiz öleceğiz ya da vatanımızı kurtaracağız,” demektedir (*Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, 1989: 226). Meşhur İttihatçılarından Cemal Bey de baskının gerekçesini ve İttihatçılardaki Edirne hassasiyetini değerlendirmektedir. Nitekim Cemal Bey göre halkı kontrol altında tutmak imkânsız hâle gelmişti. Toplumun büyük bir bölümü, Edirne’nin terk edilmesine kesinlikle karşı çıkıyor, ordu ise kaybettiği itibarını yeniden kazanmak ve rövanşı almak istiyordu. Böyle bir ortamda hükûmeti görevden uzaklaştırmak kaçınılmaz olmuştu ve yapılan planların esas amacı da zaten bundan ibaretti. Edirne’nin korunması ve müdafaası, devletin ve ordunun itibarı açısından hayati önem taşıyordu. Edirne’nin kaybedilmesi, yalnızca stratejik bir mevzi kaybı değil, aynı zamanda ülkenin ve ordunun şerefine de yitirilmesi anlamına gelecekti. Çünkü Edirne’nin düşmesi, kısa süre içerisinde İstanbul’un da tehdit altına girmesine kapı aralayabilirdi. Ancak Gelibolu Ordusu’nun başında Fethi Bey gibi yetenekli bir kumandanın,

¹⁸ Karal, Bâbîâli Baskını’nın başarıya ulaşmasında üç ismin rolünü özellikle vurgulamaktadır. Ona göre baskının planlanmasında Talat Bey’in siyasi mahareti, uygulanmasında Enver Bey’in gösterdiği cesaret ve kararlılık ile Ömer Naci’nin kitleleri harekete geçiren etkili hitabeti belirleyici olmuş ve nihayetinde Kâmil Paşa Hükûmeti devrilmiştir. Karal, 2011: 196; Baskın esnasında olay yerinde olan Alman Büyükelçiliği birinci dragomanı Dr. Weber ve beraberindeki yabancılar da bu hadisenin dikkatli bir şekilde hazırlandığı ve enerjik bir şekilde gerçekleştiği kanaatinde idiler. PA-AA, RZ 201/13192, s. 399; İTC’nin gerçekleştirdiği baskın adeta açıktan hazırlanmış gibiydi. Çünkü baskından bir hafta öncesinde en küçük rütbedeki İttihatçılarda dahi “bugünlerde bir şeyler olacağı” ifadeleri dolaymakta ve yapılacak işlerin tertibatı alınmaktaydı. Birgen, 2006: 84.

¹⁹ İttihatçılar böyle düşünmektedir ancak Almanya’nın İstanbul Büyükelçisi Wangenheim, Mahmut Şevket Paşa’nın harp taraftarı olmadığını hatta Edirne’nin tarafsız olmasına bile razı olduğunu belirtmektedir. PA-AA, RZ 201/13192, s. 367, Constantinople, 24.01.1913. Nihayetinde İttihatçıların istediği şekilde baskın sonrasında harp yeniden başlamıştır.

10. Ordu'nun başında da Enver Bey gibi tecrübeli ve kararlı bir ismin bulunması, bu zor şartlarda dahi gelecek adına umut beslemeyi mümkün kılıyordu (Moreau, 2010: 220-221).

Bâbîâli Baskını hakkında Osmanlı arşivlerinde ve dönemin basınında meseleyi ele alan belge veya yazılar son derece sınırlıdır. Baskına dair mevcut belgelerden biri 6'ncı Kolordu Kumandanı tarafından Garp Ordusu Kumandanlığına çekilen telgraftır ve belgede "Dersaadet'te Enver Bey tarafından akdedilen büyük bir miting neticesinde bir cem-i gafir ile Bâbîâli'ye giden Enver Bey['] Nazım Paşa'yı katl ve Kâmil Paşa ile sair kabine azasını hapis" ettiği ve Mahmut Şevket Paşa'nın Sadaret'e getirildiği belirtilmekte, mesele sathî bir şekilde ele alınmaktadır (MSB, ATASE, Balkan Harbi 1911-1912 Kataloğu, Kutu: 663, Dosya: 4, Gömlek 9, 23/24 Kânunusani 1328). Sansür uygulandığı içindir ki Osmanlı gazetelerinde de baskın hadisesi çok boyutlu ve tafsilatlı bir şekilde ele alınamamıştır. Nitekim 24 Ocak ve devam eden günlerde çıkan gazetelerde özetle Ahmet Muhtar Paşa ve Kâmil Paşa hükûmetlerinin yanlış politikalar takip ettikleri belirtilmekte ve özellikle Kâmil Paşa Hükûmetinin Edirne'yi dahi terk edecek bir acizlik içerisinde olduğuna vurgu yapılarak milletin galeyanı neticesinde Paşa'nın istifa ettiği, yerine de Mahmut Şevket Paşa Hükûmetinin teşkil olunduğu ifade edilmektedir (*Tefsîr-i Efkar*, 11 Kânunusani 1328: 1; Kelekyan, 1328: 1). Örneğin Ebuzziya, "Evvelki Günkü Harekât-ı Milliye" başlıklı yazısında benzer hususlara vurgu yaparak tebdil-i hükûmetten bahsetmektedir (Ebuzziya, 1328: 1). *Sebilürreşad* mecmuasında yayımlanan "Tebeddül-i Vükelâ" başlıklı yazıda ise, Meclis-i Vükelânın Edirne vilayetinin tamamıyla terk edilmesi ve Bahr-i Sefid (Ege Adaları) meselesinin çözümünün büyük devletlerin kararına bırakılması yönündeki diplomatik notayı kabul ettiği belirtilmekte, Mabeyn-i Hümayunda yapılan toplantıda söz konusu kararın tasvip edilmesinin ise kamuoyunda büyük bir millî tepkiye ve infiale yol açtığı vurgulanmaktadır. Ayrıca perşembe günü öğleden sonra, hükûmet üyeleri büyük devletlere verilecek cevap notasını hazırlamak üzere toplantı hâlindeyken, saat 15.30-16.00 civarında binlerce kişilik bir kalabalığın Bâbîâli önünde toplanarak hükûmet aleyhine vatanperver tezahürat gerçekleştirdiği ve nihayetinde Kâmil Paşa Kabinesinin istifa etmek zorunda kaldığı belirtilmektedir (*Sebilürreşad*, 17 Kânunusani 1328: 371).

5. Baskının Üstünü Örtme Çabaları ve Meşruiyet Krizi

Bâbîâli Baskını gerçekleştikten bir gün sonra sıcağı sıcağına olay günü Bâbîâli'de vazifeli asker, polis ve memur gibi görevlilerden 16 kişinin ifadesine başvuruldu. İfadesine başvuru alan isimler; Bâbîâli Serkomiseri Mehmet Kadri Efendi, Yemenli Hasan Ragıp Efendi, Çorlulu Bekir Sıtkı Efendi, Müstahdem Kastamonulu Ali Ahmet bin Emin Efendi, Sadaret Yaveran Odacısı Divrikli İsmail bin Mehmet, Sadaret Emir Çavuşlarından Tokat, Reşadiye kazasının Feselek karyesinden Kasım bin İzzet, Sadaret Emir Çavuşlarından Dersaadetli Ali bin Mehmet Hakkı, Çorumlu Hüseyin bin Hasan Efendi, Sadaret emir çavuşlarından Kastamonu'nun Tatay kazasından Tahir bin Hüseyin Efendi, Polis memurlarından Batumlu Abbas Efendi bin Eyüp, Daire-i Sadaret Mühürdar Odacısı Divrikli Mustafa ibn Hüseyin Efendi, Babîâli Kavas başlarından Hacı Ömer Efendi ibn Ömer Efendi, Sadaret Kapı Ağası Divrikli Halil bin Veli, Ahyolu Burgazlı Abdülkadir Efendi ibn Ahmet Efendi, Sadaret perdecilerinden Asitaneli Ali Ağa bin Hasan Ağa ve Sadaret Kahvecibaşısı Malatyalı Mehmet bin Cebail Efendi'den oluşmaktadır (MSB, ATASE, Balkan Harbi 1911-1912 Kataloğu, Kutu: 96, Dosya: 6, Gömlek 7, 11 Kânunusani 1328). Polis Müdüriyeti yaptığı tahkikat esnasında bahsedilen isimlerin ifadesine başvururken aşağıdaki soruları yöneltti:

"Bâbîâli'de vuku bulan nümâyîş esnasında silah endah olunmuş ve bu esnada cerh ve katl vukua gelmiş. Buna dair olan malumatınızı beyan ediniz."

"Silah sedasını hangi cihetten işittin."

"Silah sedası ahalinin Bâbîâli'ye duhulünden sonra mı vaki oldu, veyahut daha evvel mi vaki oldu?"

"Maktul ve mecruh hiç kimseyi gördünüz mü ve tayin-i eşhas edebilir misiniz?"

"Maktul ve mecruhlardan kimseyi teşhis edebiliyor musunuz?"

"Bâbîâli'de vuku bulan nümâyîş-i millîde ne vazife ile mükellef idiniz ve nerede bulunuyor idiniz?"

Bâbîâli Baskını'nın nasıl gerçekleştiği hususunda ifadesine başvuru alan Bâbîâli Serkomiseri Mehmet Kadri Efendi, silah sesi duyduğunu fakat mecruh ve maktul görmediğini ifade etti. Yemenli Hasan Ragıp Efendi, camekanda nokta vazifesi yaparken İran Sefarethanesi tarafından bir kalabalığın gelmekte olduğunu gördüğünü ve bu kalabalığı Trablusgarp ve Bingazi muhacirleri zannedip kapıya koştuğunu, o esnada da silah sesleri işittiğini belirtti. Kalabalık önünde beygir üzerinde Enver Bey'i tanıdığını ve bilahare ahalinin içeri girdiğini, silah seslerinin ahalinin Cümle Kapısından içeri girmesi sonrasında patladığını ifade etti. Hasan Ragıp Efendi'nin Sadaret Cümle Kapısında nöbetçi arkadaşından duyduğuna göre "Yaverlerden Nafiz Efendi

bir elinde revolver bir elinde dahi kınında kılıç olduğu halde Camekan Kapısına kadar gelmiş ve orada ahaliye karşı ve bhusus Enver Bey’e kurşun endah etmiş ve tesadüf etmemiş, bunu bir iki el dahi takip eyleyip bu da Nafiz Efendi tarafından vuku bulmuştur.” Ona göre ilk silah kullanan kişi Nafiz Efendi’dir. Çorlulu Bekir Sıdkı Efendi, kalabalık Cümle Kapısından içeriye girdikten sonra bir eli kılıçlı bir eli revolverli olarak Nafiz Efendi’nin Camekanlı Kapıdan dışarı çıktığını ifade ederek birkaç kişinin yere düştüğünü belirtti ancak bu kişileri teşhis edemediğini ifade etti. Müstahdem Kastamonulu Ali Ahmet bin Emin Efendi de Cümle Kapıda nokta vazifesi yaparken İran Sefarethanesi tarafından birtakım ahaliyi ellerinde bayraklar olduğu halde gördüğünü belirterek “Evvela Enver Bey, bargir üzerinde etraf ve arkasında ahali olduğu halde Bâbîâli’ye duhul eyledi. Bu esnada bir iki silah sadası işittim.” dedi. Ancak silahın nereden ve kim tarafından atıldığını görmediğini ifade etti. Sadaret perdecilerinden Asitaneli Ali Ağa bin Hasan Ağa, Sadaret Yaveran Odacısı Divrikli İsmail bin Mehmet, Feselek karyesinden Kasım bin İzzet, Sadaret Emir Çavuşlarından Dersaadetli Ali bin Mehmet Hakkı, Çorumlu Hüseyin bin Hasan, Sadaret emir çavuşlarından Kastamonu’nun Tatay kazasından Tahir bin Hüseyin, Polis memurlarından Batumlu Abbas Efendi bin Eyyüp, Ahyolu Burgazlı Abdülkadir Efendi ibn Ahmet, Babıali Kavasbaşlarından Hacı Ömer Efendi ibn Ömer Efendi, Sadaret Kahvecibaşısı Malatyalı Mehmet bin Cebail ve Sadaret Kapı Ağası Divrikli Halil bin Veli Efendiler de hadiseyle ilgili ciddi bir malumatları olmadığını ifade ettiler. Daire-i Sadaret Mühürdar Odacısı Divrikli Mustafa ibn Hüseyin Efendi ise silah sesi duyduğunu, silahı kimin attığını ve hadisede öldürülenleri bilmediğini ifade etti. “Hiç merak edip sormadın mı?” sualine ise “Korkumdan odadan dışarı çıkmadım,” cevabını verdi. Sonrasında Sadaret Odacılarından söylenilmiş olan bazı bilgilere göre Harbiye Nazırı Nazım Paşa, Sadaret Yaveri Nafiz Efendi’nin öldürüldüğünü duyduğunu, kendisine bunları söyleyenleri ise hatırlamadığını belirtti. Nitekim bu ifadelerin akabinde Polis Müdüriyeti tarafından bir rapor hazırlandı. Baskınla ilgili Müdüriyetin resmî raporu şu şekildedir (MSB, ATASE, Balkan Harbi 1911-1912 Kataloğu, Kutu: 96, Dosya: 6, Gömlek 7):

“Kanunusaninin 10’ncu Perşembe 1328 günü Bâbîâli’de vuku bulan nümayiş esnasında mecruhen vefat eden Harbiye Nazırı Nazım Paşa ve rüfekaşı ile Mustafa Necip Bey’in keyfiyet-i vefatlarına dair icra edilen tahkikatı havi olan bu evrakın mütalaa ve tetkikinden dahi anlaşılacağı üzere o gün zevali saat üç buçuk raddelerinde Nafia Nezareti önünden Bâbîâli’ye doğru pek kalabalık bir heyet ellerinde bayraklar olduğu halde gelerek bu heyetin önünde bulunan bir kısmı Bâbîâli’ye dâhil olarak Yaveran Odası önlerinde bulundukları sırada evrak-ı tahkika meyanında bulunan kroki ve Bâbîâli muhafazasına memur Polis Hasan Galip ve Bekir Sıdkı Efendilerin şehadetleri ile de tayin edeceği vecihle Yaveran Odasından Sadaret yaverlerinden Nafiz Efendi elinde bir revolver olduğu hâlde halka karşı taarruza başlayarak istimal eylediği revolverinden çıkan kurşunlardan biri Mustafa Necip Bey’i cerh ve katl eylemesi üzerine bilmukabele halk arasından bazıları tarafından dahi silah atılmaya başlamış ve atılan birkaç silahtan çıkan kurşunların biri Harbiye Nezareti yaverlerinden Yüzbaşı Tevfik Efendi’ye isabet ile vefatına sebep olduğu gibi isim ve hüviyeti anlaşılamayan bir şahıs tarafından dahi Mülazım Nafiz Efendi bıçakla cerh ve katl edildiği anlaşılmıştır. İcra edilen keşif ve tahkikat bunu tamamen müeyyed olup Yaveran Odasının içerisinden atılan kurşunlardan ikisinin oda kapısının iç tarafında yer bıraktığı el’ân görülmektedir. Sadaret Odası önünde Nazım Paşa ile Polis Cemal Efendi’nin keyfiyet-i katline gelince her ne kadar bu hususta hiçbir malumat elde edilememiş ise de Nazım Paşa merhumun elinde bulunan revolverinin atılmış olması ve orada bir polisin dahi maktul bulunması herhalde Paşa’nın katledildiği Daire-i Sadarete dahi müsademe edilmiş olmasını göstermektedir. Binaenaleyh her ne kadar tahkikat tamik ve tevsî’ edilmiş ise de gerek Nazım Paşa’nın suret-i katline ve gerekse Yaveran ile beraber müşarunileyhânın kimler tarafından katledildiğine dair hiçbir malumat elde etmek ve malumatlar olan polis efendilerden mâ’adâ bir kimsenin şahadetini almak kabil olamayıp failer tamamıyla meçhul kalmış ve orada binlerce halkın bir arada bulunması hasebiyle bunlar arasından atılan silahların kimler tarafından atıldığının tayin olunabilmesi de imkân haricinde kalmıştır. Evrak-ı tahkikiye ile tabip raporu münderecatına nazaran vakanın suret-i vukuu ve cereyanı hakkında arz edilen tafsilattan ziyade malumat elde edilememekte olmasına mebni binlerce şahıs arasında vak’a faileri meçhul kaldığı arz olunur.”

Burada Enver Bey, Yakup Cemil, Sapancalı Hakkı gibi baskının bizzat içerisinde yer alan kimselerin değil de beyanlarından anlaşıldığı kadarıyla hadise esnasında vak’a yerinde bile olmayanların ifadelerine başvurulması; üstünkörü bir tahkikat yapıldığını ve Nazım Paşa ve diğerlerinin öldürülmelerinin üzerinin örtüldüğünü açık bir şekilde göstermektedir. Örneğin olayda ilk ateş açanın Nafiz Bey olduğu birçok kaynakta ifade edilmektedir. Hatta İngiliz Büyükelçisi, Nafiz Bey’in ilk ateşi açtığını ve Nazım Paşa’yı öldürenin Mustafa

Necip olduğunu duyduğunu belirtmekte ve devamında da “Tabii ki olayın hayatta kalanlara yönelik olumsuz yankılarını sınırlandırmak için bütün suçun ölülere yıkılması gibi bir durum da söz konusu olabilir.” demektedir (TNA, FO, 195/2451, 24 Ocak 1913). Zaten eğer hadiseyi gerçekten vuzuha kavuşturma amacı olsaydı Talât Bey, Enver Bey, Yakup Cemil ve Sapançalı Hakkı gibi isimlerin bilgisine başvurulması gerekirdi ancak başvurulmadı. 4 Şubat 1913’te Yakup Cemil (BOA, BEO, 4553/341424, 19 Nisan 1335) ve beraberinde Sapançalı Hakkı, Hüsrev Sami ve Filibeli Hilmi’nin “siyasiyatla iştiğal” ettikleri anlaşılarak askerlikle ilişkilerinin kesilmesiyle yetinildi (Vardar, 1960: 329).²⁰ Oysa Enver Bey ve İzmitli Mümtaz gibi isimler de hadisenin içerisindeydiler fakat onlara herhangi bir ceza verilmedi. Böylelikle Nazım Paşa ve beraberindekilerin öldürülmesi “müdafaa-i nefis” olarak görülmüş ve küçük cezalar verilerek olayın üzeri örtülmüş oldu. Nitekim Ertürk “... koskoca Harbiye Nâzırının ölümü de örtbas edilmiş, güya müdafaa-i nefis zarureti telakki olunmuştu.” demektedir (Ertürk 1969: 137). Vardar da benzer bir değerlendirme yapmaktadır (Vardar, 1960: 329). Ayrıca hem basında hem de Osmanlı Arşivi’nde Bâbîâli Baskını hakkında dişe dokunur herhangi bir bilgi olmaması da hadisenin üzerinin örtüldüğü düşüncesini destekler mahiyettedir.

Bâbîâli Baskını hadisesinin yeniden gündeme gelmesi ise İTC’nin iktidarı bırakmasını, liderlerinin yurtdışına çıkması ve 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi’nin imzalanması akabinde gerçekleşti. Nitekim Mütareke Dönemi’nde, harp mesuliyeti ve çeşitli ithamların yanında, Enver, Talat ve Cemal Paşaların gıyaben idama mahkûm edilme gerekçeleri arasında Bâbîâli Baskını’nı gerçekleştirmek ve hükûmeti cebren tebdil etmek suçlaması da yer alacaktır (Erdinç, 2018: 557565; Ziya Efendi de telefon hatlarını kesmek suçlamasıyla tahkikata maruz kaldı. Karakışla, 2001: 24-25; Artuç, 2004: 74).

Baskına dair detayların üstünü örtme girişimlerine rağmen İttihatçıların düzenledikleri darbe Edirne üzerine kurulan meşruiyet arayışı bakımından da ilerleyen günlerde zora düşecekti. Zira, Bâbîâli Baskınına takip eden zaman zarfında Bulgar ordusu tarafından Edirne, zapt edilmişti. Üstelik İTC’nin ileri gelenlerinin Edirne’yi geri alma umutları da giderek düşmeye başlamıştı. İttihatçıların desteğiyle sadrazam olan Mahmut Şevket Paşa da Edirne’ye taarruz hususunda İttihatçılarla karşı karşıya gelmişti. Paşa, Çatalca hattının savunmasını güçlendirmek fikrindeydi ve Balkan devletleriyle anlaşma imzalayarak savaşı bir an evvel sonlandırmak istiyordu (*Mahmut Şevket Paşa’nın Sadaret Günlüğü*, 2014: 9, 17-18, 22, 29-30). Onun bu tutumu İTC’de de tansiyonu giderek yükseltmiş, Enver Bey 26 Şubat tarihli bir mektubunda şu satırlara yer vermişti: “Şimdi bu lüzumsuz gel gitlerle bir sürü vakit kaybettikten sonra, sulha doğru yürüdüğümüzü görüyorum. Heyet-i Vükela’yı geri çekecekleri tehdidiyle bana karşı çıkıyorlar. Bu taktiği kullanan M.[ahmut] Şevket” (*Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, 1989: 232-233, 235, 239). Mahmut Şevket Paşa’yı ikna edebilmek için Talat Bey de hususi bir çaba sarf ediyordu. Fakat kendisi kabineye dahil değildi. Mahmut Şevket Paşa’nın İTC ile yakınlık kurmasına rağmen sadarete bağımsız hareket etme iradesi ağır basıyor ve Talat Bey’in müdahalesi onun bu tutumu karşısında ancak sınırlı bir etki yaratabiliyordu. Mahmut Şevket Paşa İttihatçılarla yaşadığı çatışmayı 20 Mart 1913’te günlüğüne kaydettiği şu sözlerle açık ediyordu: “[İttihatçılar] Gene, beyinsiz kafalarındaki yavan fikirlerle hareket etmekten vazgeçemiyorlardı. İttihatçılar böyle mecnun adamlardı (*Mahmut Şevket Paşa’nın Sadaret Günlüğü*, 2014: 29-30, 53-54, 67-69, 73).”

Mahmut Şevket Paşa’nın bu tutumu Enver ve Talat Beyler başta olmak üzere, İttihatçıları ciddi surette tedirgin etti ve Talat Bey, Paşa’nın üzerinde bir baskı unsuru oluşturabilmek için İTC’nin Merkez-i Umumisini de devreye sokmaya kalkıştı. Dahiliye Nazırı Hacı Adil ve Adliye Nazırı Pirizâde İbrahim Hayrullah Beyler “Büyük Devletlerin” sefirlerinden gelen aracılık notasını, Merkez-i Umumide tartışmaya açılması için Talat Bey’e iletiler. Nota Heyet-i Vükela’ya gitmeden 31 Mart günü Merkez-i Umumide masaya yatırıldı. Toplantıda Bâbânzade İsmail Hakkı Bey, Talat Bey, Mithat Şükrü Bey, Eyüp Sabri Bey, Kara Kemal, Ziya Gökalp, Musa Kazım Efendi, Mustafa Hayri Efendi ve Şerif Cafer Paşa hazır bulunduğu halde notaya cevap için Heyet-i Vükela’ya verilecek teklif tartışılmaya başlandı. Fakat bu sefer de İttihatçıların da kendi aralarında hem fikir olmadıkları ortaya çıktı. İttihatçılar Midye-Enez hattının sınır olarak kabul edilmesini aracılık için ön şart koşuyorlardı. Fakat Mustafa Hayri Efendi, Büyük Devletlerin Edirne’nin alınmasına öyle ya da böyle mâni olacaklarını belirterek buna karşı çıktı. Ayrıca, Merkez-i Umuminin hükûmetin işlerine karışmasının da

²⁰ Yakup Cemil ve arkadaşlarının askerlikle ilişkilerinin kesilmesinde Mahmut Şevket Paşa’nın da rolünün bulunduğu yönünde iddialar ileri sürülmektedir. Ayrıca Yakup Cemil, bir müddet sonra Teşkilat-ı Mahsusa bünyesinde yeniden göreve başlamıştır. Alangu, 1968: 435.

doğru olmadığını belirterek Merkez-i Umumiden karar çıkmasına da mâni oldu (*Mustafa Hayri Efendi'nin Günlükleri*, 2015: 283-284). Talat Bey'in bu hamlesi de böylece sonuçsuz kaldı.

Mahmut Şevket Paşa'nın suikast sonucu hayatını kaybetmesinin ardından, yeni kabine Sait Halim Paşa tarafından kuruldu. Bu sırada, Bulgaristan'ın yalnız başına diğer Balkan devletleriyle karşı karşıya gelmesi Edirne'nin geri alınması için yeni bir fırsat doğurdu. Kabine değişikliği akabinde İTC hemen mevcut konjonktürü değerlendirerek halkta yeniden heyecan uyandırmak üzere propaganda faaliyetlerine hız kazandı. Bu aksiyonlar arasında en dikkat çekici olanlarından biri 15 Temmuz günü büyük camilerde okutulmak üzere hazırlanan hutbe oldu (Aslanmirza, 2025: 317-318).

18 Temmuz günü Talat Bey, Heyet-i Vükela'ya Bulgaristan'a harp ilan edilmesi teklifini getirdi. Ancak, Sait Halim Paşa kabinesine giren Mustafa Hayri Efendi önceki tutumunda ısrar ederek diğer nazırların çoğunluğunu da elde etti ve harp ilanından vaz geçilmesini sağladı. Ancak, Talat Bey'in İTC'nin meşruiyeti açısından bir beka sorunu halini alan bu meseleyi bu defa olurlarına bırakacak sabrı yoktu. Meseleyi Merkez-i Umumiye taşıdı ve bu kez Edirne'ye yürünmesi kararını orada onaylattı. Merkez-i Umumi namına Katib-i Umumi Mithat Şükrü Bey ve İstanbul Muhafızı Cemal Bey, kararı Mustafa Hayri Efendi'ye tebliğ ettiler. Mustafa Hayri Efendi'nin kendisi de cemiyet mensubu olduğundan bu karar onu da bağlayıcıydı ve kendisine yapılan tebliğe kayıtsız kalamazdı. Fakat, önceki sözlerini de geri almamak için bir gerekçe ileri sürerek kararın görüşüleceği Vükela toplantısına katılmamayı kararlaştırdı. Sonuç olarak, Heyet-i Vükela'da bir orta yol bulunması mümkün oldu ve harp ilanı yapılmaksızın Edirne'ye yürünmesi kararlaştırıldı (*Mustafa Hayri Efendi'nin Günlükleri*, 2015: 333-335). 23 Temmuz günü Enver Bey'in başına geçtiği birlikler Edirne'ye girdiler ve böylece zafer İTC'nin askerî kanadıyla özdeşleşen, *kahraman-ı hürriyet* olarak şöhret salmış Enver Bey'in adıyla İttihatçıların başarı hanesine kaydedildi.²¹

6. Sonuç

Manastır Firarileri ve Halaskâr Zabitan Grubu'nun tehditleri sonucunda, İttihatçıların desteklediği Sait Paşa Hükûmeti istifa etmek zorunda kaldı ve yerine Ahmet Muhtar Paşa Hükûmeti kuruldu. Yeni hükûmet, meşrutî yönetimi işlevsiz kılacak bir adım attı, İttihatçıların hâkim olduğu Meclis-i Mebusan'ı feshetti ve İTC mensuplarına yönelik baskıcı bir siyaset izledi. Devlet memurlarına, İTC adına faaliyet göstermeyeceklerine ve siyasi işlerle ilgilenmeyeceklerine dair yemin ettirdi, ayrıca birçok İttihatçı görevlerinden uzaklaştırıldı. Ahmet Muhtar Paşa'nın istifasının ardından sadrazamlık makamına gelen Kâmil Paşa Dönemi'nde ise İTC'ye yönelik baskılar daha da arttı. 1912 Ekim'inde başlayan Balkan Harbi bile bu baskıları hafifletmedi, aksine İttihatçılar üzerindeki siyasi ve idari kısıtlamalar daha da yoğunlaştı. Mevcut baskı ortamını, İTC'nin varlığını ve siyasal gücünü sürdürmesi açısından ciddi bir tehdit olarak gören Cemiyet, hükûmet değişikliğini kaçınılmaz bir adım olarak değerlendirdi. Öte yandan, Balkan Harbi'nin Osmanlı Devleti'nin aleyhine cereyan etmesi ve devletin eski başkenti Edirne'nin kaybedilme ihtimaliyle karşı karşıya kalınması İttihatçılara harekete geçebilmeleri adına büyük bir fırsat sundu. Nihayetinde Cemiyete karşı yoğun takip, tevkif ve sürgün siyasetinin hırçınlaştırdığı İttihatçılar, çok geçmeden düşman ve Büyük Devletler karşısında aciz kaldığını düşündükleri Kâmil Paşa Hükûmetini güç kullanarak devirdiler.

İttihatçı destekli Sait Paşa Hükûmetinin tehditle istifa ettirilmesi ve İttihatçıların hâkim olduğu Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesine karşı bir cevap yani karşı-darbe niteliği taşıyan bu müdahalenin kansız olarak gerçekleştirilmesi planlansa da Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın öldürülmesi hadiseyi Büyük Devletler nezdinde daha da dikkat çekici hâle getirdi.

Türk siyasi tarihinde Bâbîâli Baskını olarak tanımlanan bu hadise, İttihat ve Terakki Cemiyetinin hem sivil hem de askerî kanadı tarafından birlikte gerçekleştirilen ve bu yönüyle aşına olunan askerî darbelerden farklılaşan bir özellik taşımaktadır. Nitekim baskında fiilen etkili olan kuvvet iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan biri İTC'nin fedai grubundan Yakup Cemil, Mustafa Necip, Sapançalı Hakkı gibi bazı isimlerin yanında kırk-elli zabittir. Diğerleri ise Kara Kemal'in teşkilatına dâhil olan muhtelif zümreye mensup sivil esnaf ve zanaatkardan oluşmaktadır. Enver Bey ve cemiyetin fedai zabitan grubunda yer alan diğer isimler daha harekete geçmeden önce, Kara Kemal İstanbul teşkilatını seferber etmiş, kahvehane ağları boyunca Bâbîâli'ye

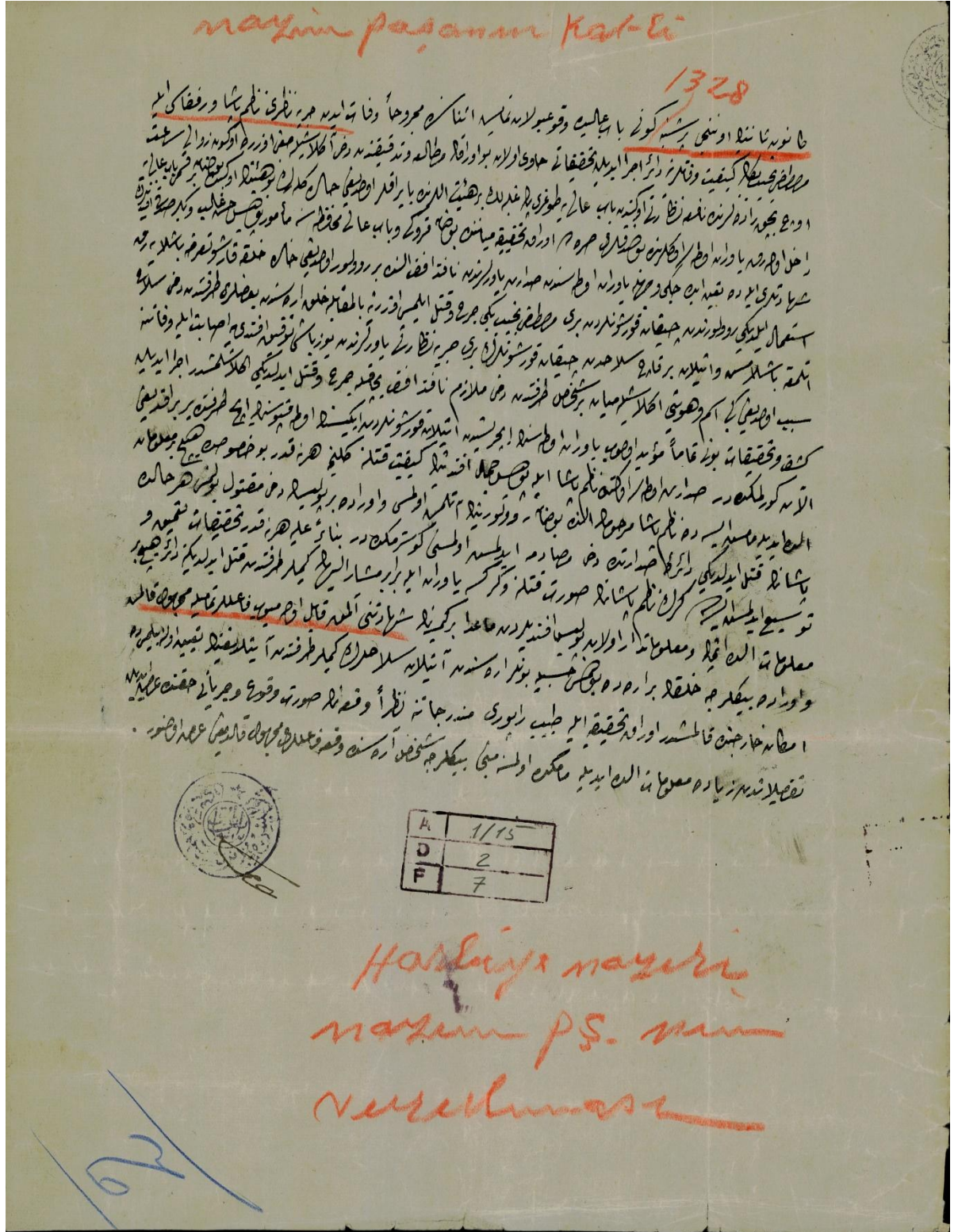
²¹ Başkumandan Vekili İzzet Paşa, Enver Bey'in boş olan Edirne şehrine ilk giren subay olmasının İttihatçı liderlerin bir tertibi olduğunu belirtir. İzzet Paşa, gerçekte Enver Bey'in Edirne'nin geri alınmasında olumlu herhangi bir katkısı olmadığını, aksine, ilk harekât sırasındaki mesuliyetsiz davranışlarının başarısızlıkta rol aldığını belirtir. Ahmet İzzet Paşa, 2017: 164, 171.

çıkan yolları kontrolü altına almıştır. Bu grup, karşı darbe sırasında da telgrafhaneyi işgal ederek Babıâli'nin bütün iletişimini de kesmiştir. Dahası, söz konusu müdahale, uzun müddet Merkez-i Umumi çevrelerince masaya yatırılarak planlanmış, hareketin öncülüğünü de Talât Bey yapmıştır. Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Babıâli Baskının cumhuriyet devrindeki diğer askerî darbelerle benzerliğinin olmadığı da aşîkardır. Asker-sivil çatışmasının öne çıktığı yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki siyasal krizlerin aksine, Meşrutiyet devrinde sivil-asker arasında siyasal hayatta bir paydaşlık dikkati çekmektedir. Zira, henüz sivil bürokrasi, askeri bürokrasi ve siyaset birbirinden bağımsız birer profesyonel kurumsal yapılar halinde işlemeye başlamamıştır. Sait Paşa kabinesinin devrilmesinde, Kâmil Paşa, HİF ve Halaskar Zabitan ittifakı göz önüne alınırsa, aynı vaziyet muhalefet için de genellenebilir. Bu durumda, siyasal alanın meşrutiyet devrinde toplumsal gruplar arasında profesyonel bir ayrıma dayandığı üzerine bir varsayımdan uzak durmak gerekmektedir.

Babıâli Baskınında İTC'ye mensup olan siyasî ve askeri bürokratlar ile esnaf ve zanaatkar gibi küçük sermaye grupları bir arada hareket etmiş olmakla beraber, zor/şiddet kullanımında asker olmayanlar da en az askerler kadar önemli birer rol oynamışlardır. Zira, ifade etmelidir ki halkın harekete geçirilmesi ve karşı darbenin gerçekleşmesi sırasında halk kitlelerinin seferber edilerek harekete bir "ihtilal" görüntüsü verilmesi başka türlü mümkün olamazdı. Ayrıca, Edirne'nin geri alınması hususunun üst düzey askerlerce lüzumsuz bir ısrar olarak görülmüş olmasına karşın, İTC'nin sivil liderleri ve de orta ve alt kademeli subaylarınca bir ısrar meselesi haline getirilmesi de, İttihatçıların Devletin bekasının yanında Cemiyetin bekasının tehlikede olduğunu öngörmüş olduklarını da akla getirmektedir. Netice itibarıyla Babıâli Baskını tarihsel olaylarla çevrili bir olgu olarak incelendiğinde, sivil ve asker İttihatçı unsurların kendi siyasal pozisyonlarını yeniden temin etmek ve rakiplerini siyasal alanın dışına iterek kendi konumlarını tahkim etmek üzere kalkıştıkları bir karşı darbe olarak değerlendirmek daha yerinde olacaktır.

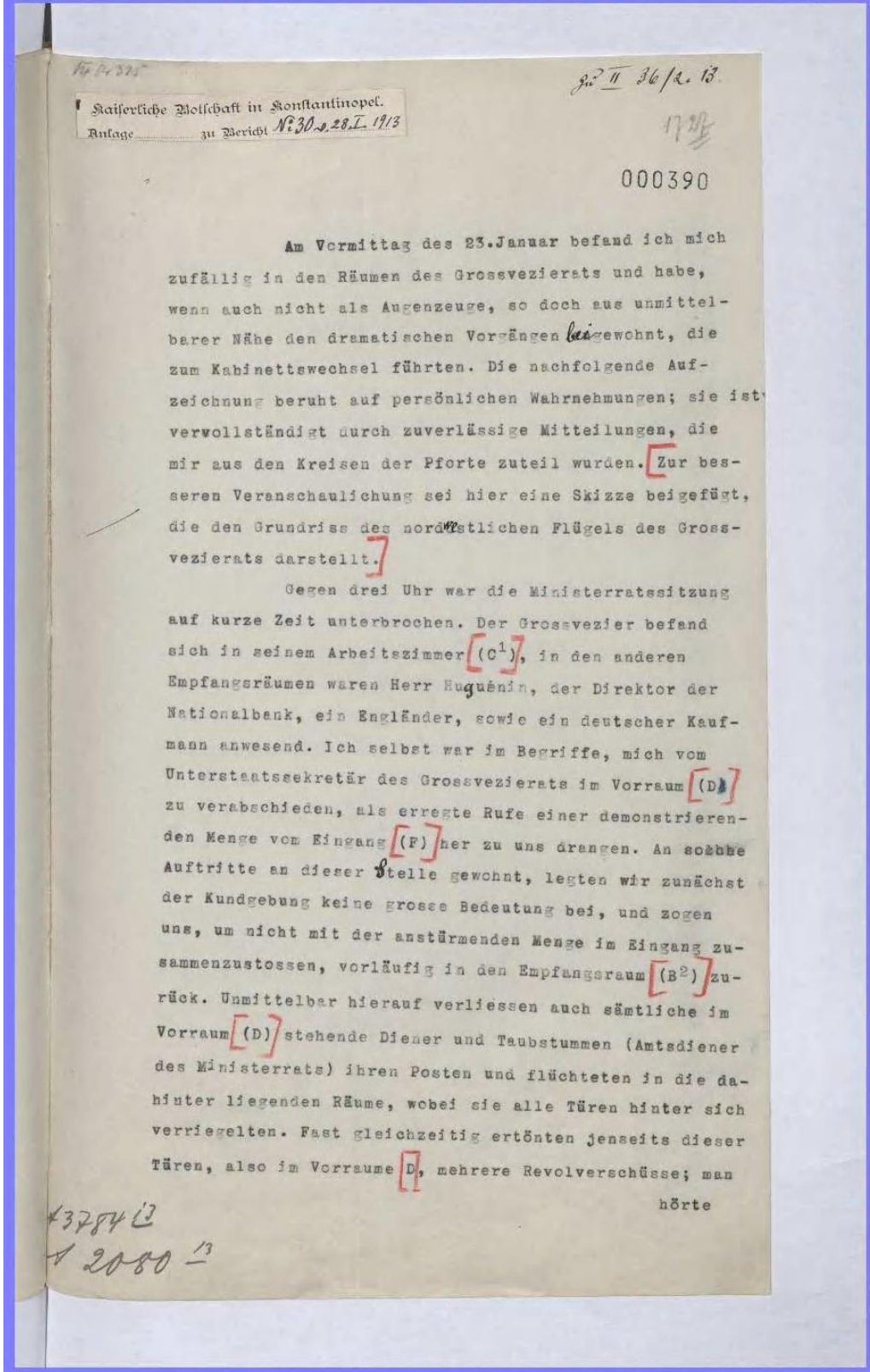
Ekler

Ek. 1. Polis Müdüriyetinin Bâbîâli Baskını Hakkındaki Raporu (MSB, ATASE, Balkan Harbi, Kutu: 96, Dosya: 6, Gömlek 7).

Ek. 3. Bâbîâli Baskını gerçekleşirken olay yerinde olan Dr. Weber'in raporunun ilk sayfası (PA-AA, RZ 201/13192, s. 394).

PAAA_RZ201_013192_394

Ek. 4. Bâbîâlî Baskını gerçekleşirken olay yerinde olan Dr. Weber'in raporunun son sayfası (PA-AA, RZ 201/13192, s. 399).

PAAA_RZ201_013192_399

5

000395

Regierungsgewalt ausübte.

Als wir im Grossvezierat wartenden Ausländer gegen 6 Uhr Abends endlich aus unserer Lage befreit wurden, -es hatte dazu doch noch des Eingreifens der Kaiserlichen Botschaft bedurft- mussten wir zunächst dem Diktator Tallat vorgestellt und von ihm rekognosziert werden. Erst dann öffneten sich uns die äusseren Tore.

Auch für die von der Aussenwelt abgeschlossenen Insassen des Grossvezierats war deutlich wahrnehmbar, dass die Aktion unsichtig vorbereitet und mit grosser Energie durchgeführt worden war. Ein Widerstand wurde der eindringenden Menge von den Wachtposten nicht entgegengestellt. Die in der Pforte stationierte Truppe trat zwar sofort unter die Waffen, beschränkte sich aber darauf, das Grossvezierat zu umstellen. Sie gehorchte offensichtlich nur den Befehlen Eaver Bey's. Das Telephon war bereits in der Gewalt der Verschwörer, als der Manifestantenzug erschien. Versuche, das Kriegsministerium anzugreifen, blieben erfolglos. So drang die Nachricht von den dramatischen Vorgängen auf der Pforte erst allmählig in die Aussenwelt. Der Teil der grossen Fahrstrasse, der von den Fenstern ~~des Hauses~~ ^{des Hauses} überblickt werden kann, bot bis zum Eintritt der Dunkelheit das gewohnte Bild. Nur vor dem Haupteingang der Pforte staute sich eine grössere Menschenmenge, die den gelegentlichen politischen Reden lebhaften Beifall zollte und Rufe gegen das abgesetzte Ministerium ausstieß. Erst nach der Ankunft und Amtseinsetzung des neuen Grossveziers, die nach acht Uhr Abends erfolgte, zerstreute sich die Menge.

gez. Dr. Weber
Führer der Bewegung für
den 27. September in Konstantinopel
Dr. Weber

Kaynaklar

1. Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

İradeler- Dosya Usulü İradeler Tasnifi (İ. DUİT), 8/58; 190/71.

Dâhiliye Nezareti, Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH. KMS), 51/64.

Dâhiliye Nezareti Mütenevvia Kısmı Belgeleri (DH. MTV), 17/35; 17/43.

Dâhiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Belgeleri (DH. MUİ), 162/48.

Yıldız Esas Evrakı Kâmil Paşa Evrakı (Y. EE. KP), 35/3479.

Bâbüâli Evrak Odası (BEO), 136/310183; 4120/308951; 4553/341424.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 171/64.

Dâhiliye Nezareti, Siyasi Kısım Belgeleri (DH. SYS), 55-2/91.

Hariciye Nezareti, Siyasi Kısım Belgeleri (HR. SYS), 202/32.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi (MSB, ATASE)

Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu (BDH)

2318, 53/87A, Yakup Cemil, 15 Ağustos 1332.

Balkan Harbi 1911-1912 Kataloğu (Fon Kodu: 110-9-1-7)

Kutu: 96, Dosya: 6, Gömlek 7; Kutu: 663, Dosya: 4, Gömlek 9.

Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PA-AA)

PA-AA, RZ 201/13192

The National Archives, Kew London (TNA), Foreign Office (FO)

195/2451; 2417/1/13/44.

Archives Diplomatiques (AD)-Ministère des Affaires Étrangères. Archives diplomatiques/Paris-MAEAD)

Direction politique et commerciale, Seri D, Carton 38, Dossier 1. (Pera 23.1.1913).

2. Süreli Yayınlar

Alemdar: 22 Eylül 1328; 17 Teşrinievvel 1328; 1 Teşrinisani 1328; 25 Teşrinisani 1328.

Die Information: 27 Ocak 1913; 29 Ocak 1913.

İkdam: 30 Temmuz 1328; 20 Eylül 1328; 22 Eylül 1328; 17 Teşrinievvel 1328; 1 Teşrinisani 1328; 15 Kânunusani 1328.

İktilam: 12 Temmuz 1328; 23 Temmuz 1328; 24 Temmuz 1328; 26 Temmuz 1328; 27 Temmuz 1328.

Le Figaro: 15 Ocak 1913; 24 Ocak 1913.

Le Temps: 25 Ocak 1913.

Neue Freie Presse: Abendblatt/Akşam Baskısı, 28 Ocak 1913.

Neue Freie Presse: Morgenblatt/Sabah Baskısı: 28 Aralık 1912; 24 Ocak 1913.

Sabah: 10 Temmuz 1328; 27 Temmuz 1328; 10 Kânunusani 1328; 11 Kânunusani 1328.

Sebilürreşad: 17 Kânunusani 1328, Nu: 47-229.

Takvim-i Vekayi: 28 Temmuz 1328; 31 Temmuz 1328.

Tanin: 5 Temmuz 1328; 8 Ağustos 1328; 20 Eylül 1328; 22 Eylül 1328; 25 Eylül 1328; 19 Kânunusani 1328.

Tanzimat: 24 Teşrinisani 1328; 26 Teşrinisani 1328; 29 Teşrinisani 1328.

Tasvir-i Efkâr: 11 Teşrinisani 1328; 12 Teşrinisani 1328; 23 Teşrinisani 1328; 24 Teşrinisani 1328; 26 Teşrinisani 1328; 28 Teşrinisani 1328; 29 Teşrinisani 1328; 14 Kânunusani 1328; 15 Kânunusani 1328.

Tefsîr-i Efkâr: 11 Kânunusani 1328.

Teşrih: 20 Teşrinievvel 1328.

Times: 24 Ocak 1913; 25 Ocak, 1913.

3. Tetkik Eserler

Ahmad, F. (2010). *İttihat ve Terakki (1908-1914)*. (Çev. Nuran Yavuz). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Ahmet İzzet Paşa. (2017). *İstiklâl Harbi'nin Gerçekleri-Feryadım*. I. (Haz. Süheyl İzzet Furgaç ve Yüksel Kanar). İstanbul: Timaş Yayınları.

Akşin, S. (2014). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Aktar, Y. (1990). *II. Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Alaçam, S. (1939). Maceradan Maceraya: Anlatan Dr. Nihat Reşat Belger: Harbiye Nazırı Nazım Paşa Hemen Beni Çağırtmıştı -34-. *Haber*, (Akşam Postası), 6 Birinciteşrin, (2748), 3.

Alangu, T. (1968). *Ömer Seyfettin, Ülkücü Bir Yazarın Romanı*. İstanbul: May Yayınları.

Ali Haydar Mithat. (1946). *Hatıralarım, 1872-1946*. İstanbul: Mithat Akçit Yayını.

Alkan, N. (2014). *Ve Selanik Düştü... 1912-1913 Balkan Savaşı ve Hezimet*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Artuç, N. (2004). Bir Darbenin Gerçek Öyküsü: 1913 Bâb-ı Âli Baskını. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 61-76.
- Aslanmirza, B. (2025) *İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Politika Yapımı: İktidar, Toplum ve Siyaset Üçgeninde İttihatçıların Karar Alma ve İcra Mekanizması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Avlonyalı Ekrem Bey. (2006). *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*. (Çev. Atilla Dirim). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (1985). *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa, 1914-1922*. III. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (2015). *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*. II. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bâbânzâde İsmail Hakkı. (1328). Siyâsiyât-Son Darbe. *Tanin*, 23 Temmuz, (1412), 1.
- Balkan Harbi, Şark Ordusu, Birinci Çatalca Muharebesi*. (1983). II, 1. Kitap, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Bayar, C. (2018a). *Ben de Yazdım*. I. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bayar, C. (2018b). *Ben de Yazdım*. II. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bayur, Y. H. (1991a). *Türk İnkılâbı Tarihi*. II/II. Ankara: TTK Yayınları.
- Bayur, Y. H. (1991b). *Türk İnkılâbı Tarihi*. II/IV. Ankara: TTK Yayınları.
- Belge, M. (2013). *Militarist Modernleşme-Almanya, Japonya ve Türkiye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Birgen, M. (2006). *İttihat ve Terakki'de On Sene, İttihat ve Terakki Neydi?* I. (Yay. Haz. Zeki Arıkan). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Birinci, A. (2012). *Hürriyet ve İtilaf Fırkası, II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bleda M. Ş. (2010). *İmparatorluğun Çöküşü*. İstanbul: Destek Yayınevi.
- Bozarıslan, H. (2008). Bir Mistisizm, Aksiyoloji ve Pre-Totalitarizm Olarak Komitacılık-İttihatçılık. *Resmî Tarih Tartışmaları*, 4, (Ed. Fikret Başkaya). İstanbul: Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Cavid Bey. (2014). *Meşrutiyet Ruznâmesi*. I. (Yay. Haz. Hasan Babacan-Servet Avşar). Ankara: TTK Yayınları.
- Cemal Paşa. (2012). *Hatırât, 1913-1922*. (Yay. Haz. Ahmet Zeki İzgöer). İstanbul: Dün Bugün Yayınları.
- Çavdar, T. (1984). *Talât Paşa, Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Çolak, M. (2018) *Komitenin Ruhu Talat Paşa*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- D. K. (1328). Millet-i Hâkimeye Müracaat, Meclis-i Ayanın Kararı. *Sabah*, 23 Temmuz, (8218), 1.
- Durukan, E. (2020). *Balkan Harbi'nde Edirne Kuşatması (1911-1913)*. (Yay. Haz. Murat Uluğtekin). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ebuzziya. (1328). Siyâsiyât –Evvelki Günkü Harekât-ı Milliye. *Tasvir-i Efkâr*, 12 Kânunusani, (647), 1.
- Erdinç, E. Ş. (2018). *Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti Yargılamaları*. II. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ertürk, H. (1969). *İki Devrin Perde Arkası*. (Yaz. Samih Nafiz Tansu). İstanbul: Ararat Yayınları.
- Esatlı, M. R. (2004). *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi, Yakup Cemil Niçin ve Nasıl Öldürüldü?* İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Fatih Kerimi, (2001). *İstanbul Mektupları*. (Yay. Haz. Fazıl Gökçek). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Feldmann, W. (2004). *İstanbul'da Savaş Günleri, Bir Alman Gazetecinin Balkan Savaşı Hatıratı*. (Çev. Necmettin Alkan). İstanbul: Selis Kitaplar.
- H. Kâzım Kadri. (2000). *Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım*. (Haz. İsmail Kara). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Hasan Amca. (2013). *Doğmayan Hürriyet-Yarıda Kalan İhtilal-Tehcirin İçyüzü, Nizamiye Kapısı, Prens Sabahattin ve Taklib-i Hükümet*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hayta N. ve Birbudak T.S. (2010). *Balkan Savaşları'nda Edirne*. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları.
- Hüseyin Cahit. (1328). Hüseyin Cahit Bey'in Viyana Mektubu. *Tasvir-i Efkâr*, 10 Kânunuevvel, (625), 1.
- İrtem, S. K. (2004). *Meşrutiyetten Mütarekeye 1909-1918*. (Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu). İstanbul: Temel Yayınları.
- Kansu, A. (2016). *İttihâdcıların Rejim ve İktidar Mücadelesi (1908-1913)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karakışla, Y. S. (2001). Arşivden Bir Belge, Babıâli Baskınıyla İlgili Bir İhbar. *Toplumsal Tarih*, 16 (91), 23-25.
- Karal, E.Z. (2011). *Osmanlı Tarihi -II. Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)-*. IX. Ankara: TTK Yayınları.
- Kaynar, M. (2008). Osmanlı'da Devrim Oldu mu?: II. Meşrutiyet'i Okumak. *Resmî Tarih Tartışmaları*, 4, (Ed. Fikret Başkaya). İstanbul: Özgür Üniversite Kitaplığı.

- Kelekyan, D. (1328). Dünkü Tezahürat. *Sabah*, 11 Kânunusani, (8388), 1.
- Kendi Mektuplarında Enver Paşa*. (1989). (Yay. Haz. M. Şükrü Hanioğlu). İstanbul: Der Yayınları.
- Korkmaz, E. (2021). *Harbiye Nazırı Nazım Paşa*, İstanbul: Selenge Yayınları.
- Korkmaz, E. (2024). A Power Takeover in the Ottoman Empire: The Downfall of the Committee of Union and Progress in 1912. *Act Histriae*, 32, (1), 105-130.
- Kuran, A. B. (1948). *İnkılâp Tarihimiz ve İttihad ve Terakki*. İstanbul: Tan Matbaası.
- Kuran, A. B. (2012). *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kuyaş, A. (2013). Bâb-ı Âli Baskını 100. Yıl. *NTV Tarih*, 48, 25-35.
- Küçükılınç, İ. (2016). *Jön Türklük ve Kemalizm Kışkacında İttihadçılık*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Lütfi Fikri. (1328). Halâskâr Zâbitan Grubunun Programı. *Teminat*, 12 Temmuz, (301), 1.
- Lütfi Simavi. (1340). *Sultan Mehmed Reşad Hanın ve Halifenin Sarayında Gördüklerim*. K. II, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye.
- Mahmud Şevket Paşa'nın Sadaret Günlüğü*. (2014). (Yay. Haz. Murat Bardakçı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mehmet Selâhattin. (2007). *Bildiklerim, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Maksad-ı Teessüs ve Suret-i Teşekkülü ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin Sebeb-i Felâket ve İnkisâmı, Muhalif Hatıralar*. (Yay. Haz. Ali Birinci-Cüneyd Okay). Ankara: Vadi Yayınları.
- Mevlânâ Rıfat. (1993). *Türkiye İnkılâbının İcyüzü*. (Yay. Haz. Metin Hasırcı). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques-Les Affaires Balkaniques*, 1912-1914, V. 2, Imprimerie Nationale, Paris 1922.
- Moreau, O. (2010). *Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu, Askerî “Yeni Düzen”in İnsanları ve Fikirleri 1826-1914*. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları*. (1986). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Polat, H. A. (2020). *II. Meşrutiyet Dönemi'nde Siyasî Sürgünler (1908-1918)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Polat, H. A. (2023). *Yakup Cemil, Hayatı ve Divan-ı Harp Sorgu Tutanağı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Rémond, G. (1913). Ledemain de Coup D'état: Enver Bey au Selamlık. *L'illustration*, 1 Février, 81.
- Rey, A. R. (2014). *İmparatorluğun Son Döneminde Gördüklerim Yaptıklarım (1890-1922)*. (Yay. Haz. Nur Özmel Akın). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rıza Nur. (1335). *Hürriyet ve İtilâf Nasıl Doğdu, Nasıl Öldü?* Dersaadet: Akşam Matbaası.
- Rıza Nur. (1967). *Hayat ve Hatıratım*. II. İstanbul: Altındağ Yayınevi.
- Rıza Tevfik. (2019). *Biraz da Ben Konuşayım*. (Yay. Haz. Abdullah Uçman). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sorgun, T. (2003). *Devlet Kavgası -İttihad ve Terakki-*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Sönmez, B. İ. (2007). *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sunata, İ. H. (2000). *İstibdattan Meşrutiyete Çocukluktan Gençliğe*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Süleyman Nazif. (1927). *Yıkılan Müesseseler*. İstanbul: İlhami-Fevzi Matbaası.
- Ş. Filibeli Ahmet Hilmi. (1331). *Muhalefetin İflası*. Konstantiniyye: Hikmet Matbaa-i İslamiyesi.
- Şeyhülislam Merhûm Cemaleddin Efendi Hazretlerinin Hâtırat-ı Siyâsiyesi*. (1336). Dersaadet: M. Hovagimyan Matbaası.
- Şeyhülislam Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi'nin Meşrutiyet, Büyük Harp ve Mütareke Günlükleri (1909-1922)*. (2015). (Yay. Haz. Ali Suat Ürgüplü). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şimşir, B. N. (1989). *Ege Sorunu, Belgeler 1912-1913*. I. Ankara: TTK Yayınları.
- Tokgöz, A.İ. (2012). *Matbuat Hatıralarım (1888-1914)*. (Haz. Alpay Kabacalı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2011a). *Türkiye'de Siyasal Partiler -İkinci Meşrutiyet Dönemi-*. 1. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2011b). *Türkiye'de Siyasal Partiler -İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi-*. 3. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tural, E. (2009). *Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi, II. Meşrutiyet Dönemi'nde Bürokratlar, İttihatçılar ve Parlamenterler*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) Yayınları.
- Turfan, M. N. (2013). *Jön Türklerin Yükselişi, Siyaset, Askerler ve Osmanlı'nın Çöküşü*. (Çev. Mehmet Morali). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Türkgeldi, A. F. (2010). *Görüp İştittiklerim*. Ankara: TTK Yayınları.
- Uçarol, R. (2015). *Mareşal, Ayan Meclisi Başkanı, Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 1839-1919 Askeri ve Siyasi Hayatı*. İstanbul: Der Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (1981). *Saray ve Ötesi, Son Hatıralar*. İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul.
- Uzer, T. (1999). *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*. Ankara: TTK Yayınları.

- Vardar, G. (1960). *İttihad ve Terakki İçinde Dönenler*. (Yay. Haz. Samih Nafiz Tansu). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Y. R. (1913). Le Coup d'état du 23 Janvier. *L'illustration*, 1 Février, 80-81.
- Yakut, K. (1998). *Mahmut Şevket Paşa ve Dönemi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yakut, K. (2015). Balkan Savaşı Öncesinde Savaş ve Toplum: Müzaheret Mitingleri. *Yeni Türkiye*, 21(68), 3341-3353.
- Ziya Şakir. (2011). *Mahmut Şevket Paşa*. (Haz. Serkan Erdal). İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Ziya Şakir. (2014). *İttihat ve Terakki Nasıl Yaşadı? II*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-